NEMZETI NŐNEVELÉS.

XVII. ÉVFOLYAM. 1896. JUNIUS. VI. FÜZET.

EZER ÉVES MULTUNK A NEMZETI KÖLTÉSZET VILÁGÁNÁL.*

Azt énekli a zsoltárköltő Istenhez fordulva: «Ezer esztendő Előtted annyi, mint egy napnak rövid elmulása». Igen; ezer év csak egy csepp az idő végetlen tengerében. De ezer esztendő a népek életében hosszú idő! Az a jelentős mondás, hogy: «népek lesznek, népek vesznek» — hányszor nem nyer valósulást egy ezredév leforgása alatt! Bizony az Isten kegyelmének nem kis mértéke szállott a mi nemzetünkre, a mi sokat hányatott hazánkra, hogy az idő betelvén, elmondhatjuk:

«Ezer esztendeje annak, hogy a magyarok itt laknak!»

E ritka és lélekemelő ünnepen, melyet hazánk ezer éves fennállásának emlékére szentelünk, kétségkívül mindnyájan az érzések hatása alatt állunk. Az érzésekhez akarok tehát én is most fordulni. S midőn ünneplésünk természetéhez képest az ezer éves multon függ tekintetem s erre az ezer év alatt megfutott pályára akarok rámutatni: tenni szándékozom ezt nem a tényekkel foglalkozó történet, hanem az érzéseket kifejező nemzeti költészet világánál. És ezt annyival inkább tehetem így, minthogy tán egy nép költészete sem foglalkozik annyit a közállapotokkal, mint a mienk; mert egyetlen európai nemzet sem küzdött annyit lételéért, mint a mi nemzetünk. Azt hiszem tehát, hogy midőn ezen ezer éves pálya egyes kimagasló pontjaira ráirányzom a nemzeti költészet bűvöslámpájának egy-egy világító sugarát; midőn rámutatok a nemzeti élet egyes jellemző korszakainak s a bennök élt embereknek érzé-

* A bpesti VI. ker. áll. tanítónőképző intézet millennaris ünnepén mondott beszéd.

seire; midőn látni fogjuk, miért lelkesedett a magyar, vagy mi fájt neki századokon át: e közben meg fognak elevenedni képzeletünk előtt a letünt századok törekvéseikkel, eszményképeikkel, szóval: történetük jellemző vonásaival.

Nemzeti költésünk alaphangjai híven követik történetünk eseményeit. Az alaphang szerint három nagy korszakra osztom fel nemzeti költésünket: 1. a nemzeti önérzet és a keresztény vallásos eszmék, 2. a nemzeti fájdalom és a vallásos bűntudat és 3. az újra ébredő nemzeti önérzet korszakára.

I.

A nemzeti *önérzet* és *büszkeség*, melynek jogos alapjául az erő és vitézség szolgált, — adja meg alaphangját legrégibb költésünknek — egész addig a gyászos határkőig, melyre *Mohács* neve van fölvésve. De hogy e büszkeség hangja túlzásba ne csapjon, korán kezdi ezt mérsékelni a *keresztény alázatosság* és *önmegtagadás* erénye, s ennek hangjai mindjárt a keresztény korszak kezdetétől fogva szépen vegyülnek nemzeti költésünk harmoniájába.

Legrégibb fenmaradt történeti költeményünk énekese arra hívja fel hallgatóit, hogy emlékezzenek meg őseikről és azoknak *vitézségekről*, s miután előadta a honfoglalásról szóló mondát, így végzi az önérzet hangján:

«Árpád vala nagy *örömben*,
Mert az ország lőn kezében . . .
Ott ez ország nekiek adaték,
Magyarországnak nevezteték,
Némettől mert megvevék,
Fegyverökkel övékké tevék.»

És másfelől Szent István a róla írt legenda szavai szerint ekként oktatja fiát, Imre herczeget, a keresztény erényekre: «Légy könyörületes és türelmes ne csak a nagyok, hanem a gyöngék és kicsinyek iránt is; légy erős, hogy a jó szerencse elbizakodottá, a balszerencse csüggedtté ne tegyen. Légy alázatos, szerény, mérsékletes, mert ezek a királyi koronának fő ékességei».

Ettől fogva ez a két erény: a hazafias vitézség és a keresztény alázatosság azok a fő-fő jellemvonások, melyekkel a magyar költő, le egészen Zrínyiig és Aranyig a nemzeti hősöket dicsőíti; más szóval, ezek azok az eszményképek, melyek után a magyar a századok hosszú során át törekedett.

A nemzeti hősmondákban, melyeknek csupán szűkszavú vázlatát hagyták ránk a krónikások, csak az *ösi dicsőséget* zengték, s az *önérzet* hangján, egykorú regéseink. Mennyi az erő és önérzet a nagybárdu Botond szavaiban, ki nem elégszik meg azzal, hogy a a párviadalban a görög óriás egyedül álljon vele szemben, hanem így kiált rá: «Végy magad mellé még két görögöt, hogy az egyik elszálló lelkedet fogja föl, a másik pedig testedet temesse el!» Sőt még a szerencsétlen kimenetelű ágostai ütközetről szóló ének hangja is mily önérzetes lehetett, midőn kürtjével a «császárt» lesújtó Lehelt dicsőíté s az ütközetből élve menekült hét harczost «gyászmagyarkák» gúnynévvel illette! Így a királyság korából: Béla herczegnek a pomeránival való párviadaláról, Henrik császárnak Vértes alatti kudarczáról, a lázadó Endre táborában csak egy vesszővel megjelenő Imre királyról, Kontról a kemény vitézről s 30 nemes társáról, a Hunyadiakról, Kinizsyről s Toldy Miklósról szóló énekek mind-mind a nemzeti dicsőségről s az önérzet hangján zengenek. Érdekes példáját adja a szerénységgel párosult hazafias önfeláldozásnak Kund búvár mondája. Kund élte koczkáztatásával megfúrja az ellenség hajóit, s midőn Béla hivatja, hogy kitüntesse: nincs sehol, szerényen visszavonult. Különösen kiemelendő e mondák között Imre király történetéből az a kép, mely a korona nimbuszának, s a törvényes *király iránti hódolatnak* a távol múltból oly fényesen hozzánk ragyogó példája. A magyarság nagy része a harcz kezdete előtt, a döntő perczben, a pártos Endre herczeg táborához csatlakozik. Imre király levetvén fegyvereit, egy gyönge vesszőszállal megy Endre táborába.

«Meglátandom — így kiált fel,
Vesszejét tartván az égre —
Ki merészli fölemelni
Karját a király fejére!

— S a hadak, mint a villámtól
Magvakitva, sújtva állnak,
S rendeik közt öntudatlan
Rést engednek a királynak.»

E hangok ütik meg fülünket régi költésünknek már egészben, vagy részben ránk maradt azon emlékeiben is, melyek az eseményekkel vagy egykorúak, vagy nem messziről követik őket.

És itt első helyen kell említenem a Sz. László királyról szóló régi ódánkat, mely az Árpádoknak a nemzet szívében e legnagyobb alakját, s legnépszerűbb hősét, a már *keresztény vitézt,* a lovagot dicsőíti. A cserhalmi hőst, a ki életét teszi ki az elrablott gyönge leányért, — a lázadó rokonával, Salamonnal, emberiesen bánó királyt, a pogány kunok keresztény hitre térítőjét, Horvátország meghódítóját, a keresztes hadak kiszemelt vezérét, s azt a nemzeti hőst, kinek — halála után — Szűz Mária adja a szentté avató mennyei koronát — századokon át énekli a lantos s nagy tetteit hirdeti a festő- és szobrászművészet is. Nincs dicső múltunknak egyetlen alakja sem, mely annyira megtermékenyítette népünk költői fantáziáját, mint Sz. László, kiben a magyar a maga nemzeti erényeinek két legfőbbikét: a *vitézséget* és *vallásosságot* csodálta, s kiről, mint eszményképéről, századokon át egész terjedelmes mondakört alkotott. Ennek a lelkesedésnek, rajongó szeretetnek hangjai hullámzanak át hozzánk a századokon abban a most említett régi szép ódában:

«Idvez légy, kegyelmes Szent László király,
Magyarországnak édes oltalma,
Szent királyok közt drágalátos gyöngy,
Csillagok között fényességes csillag.

— — — Te arczul teljes, szép piros valál,
Tekintetedben embereknél kedvesb;
Beszédben ékes, karodban erős,
Lám mindent te ejtesz, ki tevéled küzdik.

Tagodban ékes, termetedben díszes,
Válladtól fogva mindeneknél magasb;
Csak szépséged császárságra méltó,
Hogy szent korona téged méltán illet.

Testedben tiszta, lelkedben fényes,
Szivedben bátor, miként vad oroszlán,
Azért neveztek bátor Lászlónak,
Mikoron méglen ifjudad volnál.

Mert választa a Szűz Mária,
Megdicsőite sok jó ajándékkal,
Hogy te őriznéd és oltalmaznád,
Neki ajánlád jó Magyarországot.» — — —

Talán a török világ közelsége okozta, hogy a magyarság másik nagy lovagjának, Hunyadi Jánosnak szintén dicsőített alakja nem hagyott a Lászlóéhoz hasonló mély nyomokat régibb nemzeti költésünkben, bár körüle is képződött mondakör. De fiának, Mátyásnak képe, mélyen benyomult nemzete szivébe s mind e mai napig élénken foglalkoztatja nép- és műköltésünket. Benne már nem a lovagot, hanem az osztó igazság megtestesülését bálványozza a nemzet. Már megválasztásánál megzendül az örvendő dal:

«Mátyást mostan választotta
Mindez ország királyságra»;

majd a törökön vett szabácsi diadalát zengi az egykorú lantos s nyomban halála után az önérzet hangján mond róla gyászdalt az énekes:

«Néhai való jó Mátyás király,
Sok országokat te birál,
Nagy dicsérettel akkoron valál,
Ellenségednek ellene állál.

Hatalmasságodat jelentéd,
Bécsnek hogy városát te megvennéd,
Ekes sereged ott féletéd,
Királyi széked benne helyheztetéd». — —

Korszakunknak a végéhez közeledünk. Hadd halljuk még e kor jellemzéseül pár akkordját azon zsolozsmának, melyben Szűz Máriához, mint hazánk védőasszonyához fordul a szerzetes költő, midőn «énekét szerzé Pestnek városában, ugyanottan Sz. Péter utczájában (ma: Kossuth L. utcza) az 1508. esztendőben»:

«Angyaloknak nagyságos asszonya,
Úr Jézusnak boldogságos anyja,
Mennyországnak szépséges ajtója,
Paradicsomnak vagy széles kapuja!

— — — Halottaknak megszabadítója,
Törököknek megnyomorítója,
Királyoknak jó tanácsadója,
Magyarország megoltalmazója!» — — —

II.

A Jagellók korából Apáti Ferencz neve alatt fönmaradt szatira, mely a főnemesség és papság erkölcseinek meglazulásáról szól, mintegy az átmenetet jelzi a nemzeti önérzet hangjából a nemzeti fájdalom megnyilatkozásaira.

Azután jött nemsokára a «hős vértől pirosult gyász tér, nemzeti nagylétünk nagy temetője», melyet századokon át sóhajtva említ a magyar költő. Ha elgondoljuk azt a roppant változást, melyen hazánk állapota Mátyás bécsi diadalától Budának török kézre jutásáig, egy félszázad alatt, átment: könnyen megértjük, hogy a megaláztatás eme korában az öröm helyét a *fájdalom* foglalta el költészetünkben. Ettől fogva volt «bús a magyar nóta 300 esztendő óta». S ez elbúsultában a magyar nép, mely földi hazáját már elveszettnek tartotta, erősbült hittel ragaszkodik a mennyei hazához és fokozódott *vallásos érzésében* keres vigasztalást. Lélektani következetességgel: mint az öröm helyébe a fájdalom, úgy az önérzet helyébe a *bűntudat* lép a nemzet szivében, s ez nyilatkozik meg költészetében.

Oda van az ország önállása. a haza politikai egysége, oda még a hitbeli egység is. A költők büntetésnek tartják a nemzeti romlást, melyet soknemű bűneiért, a *pártoskodásért* s a vallásbeli egység felbomlásáért mért Isten sujtoló karja a magyarra. A katholikus költő a protestánsokat, a protestáns énekszerző a katholikusokat tarja a romlás okának; de a közhaza szeretetében egyesül mind a két fél érzelme. A költő fölizgatott képzelme viziókat lát: a nemzet közeli végpusztulásának, sőt a világ végének rémítő képeit:

«Rettenetes e világnak mostan minden dolga,
Csudálatos nagy vaksága, háladatlansága.
— — Átkozt leszen minden dolgod cselekedésedben,
Mignem elveszt az Ur Isten nagy hirtelenségben.»
(Szkárosi Horvát András.)

Batizi András meg a világ folyásának hosszadalmas áttekintéséből ily következtetéseket von le:

«Mikoron az ágak szépen kibimbóznak,
Jelentik, hogy a nyár immár közel vagyon:
Akképen az jegyek nyilván azt jelentik,
Hogy itéletnapja immár elközelget.» —

tehát — így folytatja — rettenjen vissza mindenki bűneitől, félje Istent és «várja az úr Jézus Krisztust».

Igy a papköltők. De a történeti eseményeket éneklő lantos hangja is ez. *Tinódi* Sebestyén így kezdi egyik szomorú énekét:

«Sirva veszékel most *szegény Magyarország,*
Mert tőle távozék hangosság, vigasság,» —

s így kéri egységre a bűnbe sülyedt és pártoskodó magyart:

«Tudjátok, magyarok, hirösek valátok,
Mig nagy szeretettel egymást hallgatátok,
De mihelyt köztetek ti *meghasonlátok,*
Ottan országtokban im mint pusztulátok!»

Sőt még azon énekeiből is, melyekben a török ellen harczoló egykoru hősöket: Losonczit, Szondit, Dobót dicsőíti, kihangzik a nemzeti fájdalom hangja.

De talán egy költőnk sem fejezte ki jellemzőben a XVI. század hangulatát, mint *Balassi* Bálint, ki egyik kezében lanttal, másikban karddal szolgálta hazáját. Egyik szép elégiájában országunk romlásán keseregvén, fájó szívvel emlegeti föl, hogy a török ellen várainkba hozott idegen zsoldosok mellett hogy mellőzik a magyar nemes ifjakat, a multban nagy családok most elszegényedett fiait, s ha beveszik is a zsoldos seregbe, csekély díjjal és rendetlenül

fizetik őket; azután hogy Bécs felől nem igen kap a magyar igazi támogatást.

«Óh szegény megromlott s elfogyott magyar nép,
Vitézséggel, névvel, hirrel vagy igen szép;
Kár, hogy tartatol úgy, mint senyvedendő kép,
Előmenetedre nincs egy utad is ép.

— — — Mert nézi, nem érzi, az csak romlásodat,
A ki épithetné te szép országodat.

Óh kedves nemzetem, hazám, édes felem,
Kivel szerelmetes mind tavaszom, telem:
Keseregj, sírj, kiálts Istenedhez velem,
Nálad, hogy szeretlek, légyen e vers jelem.»

Csak pár sorát hallgassuk még meg, melyben a magyart mint *istenes vitézt* jellemzi, kinek keblében egygyé forrt a hazafias vitézség és vallásosság érzése. Buzgón kéri Istent, hogy segítse meg a törökök ellen való harczában:

«Te vagy szál kopiám,
Te vagy éles szablyám,
Jó lovam hamarsága,
Elmémnek vezére,
Karjaim ereje,
Én szivem bátorsága;
Bizván szent nevedbe,
Megyek örvendezve,
Bátran, káromlóidra!»

Ugyancsak a nemzeti fájdalom és a bűntudat szolgál kiinduló pontjául *Zrinyi* nagy költeményének, a XVII. század közepéről való Szigeti Veszedelemnek; de ebben a képben már ott van a nemzeti vitézség dicsőítése s a felcsillanó remény egy sugara is, midőn a szigeti hős halála által a bűnös nemzetnek Isten haragjától megváltására s a töröknek nemsokára bekövetkező kiűzésére czéloz a költő.

Lélekemelő emlékek e század bánatos költészetéből a katholikus egyház azon gyönyörű énekei, melyekben Szűz Máriához,

mint hazánk patronájához és Sz. Istvánhoz esdekel a költő, meghatóan egyesítvén a hazafiság és vallásosság érzelmeit:

«Boldogasszony anyánk, régi nagy patrónánk,
Nagy inségben lévén így szólít meg hazánk:
Magyarországról, romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról!»

És a másik:

«Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga,
Ki voltál valaha országunk istápja,
Hol vagy, István király? téged magyar kiván,
Gyászos öltözetben te előtted sírván. — — —
Tekints, István király, szomorú hazádra,
Fordítsd szemeidet régi országodra!»

Hogy milyen volt a nemzeti élet s mily érzések töltötték be a magyar nép szivét a XVII. század második felében s a XVIII. század elején, ezt elmondja nekünk annak a kornak hangulatos és gazdag népköltése. Alaphangja ennek is fájdalmas; hisz most már a magyar nemcsak a törökkel harczol, hanem a labanczczal is, s «két pogány közt egy hazáért ömlik ki vére». A protestánsok papjaik üldözése s gályarabságra hurczolása miatt keseregnek s a «pap-világ» uralma ellen kelnek ki; általános a panasz a Bécsnek fizetett adó, a folytonos harczok pusztításai s a német katonák zsarnoksága miatt.

«Nem illik tehozzád, magyar, a muzsika,
Engedd más népnek azt, mert nem tiéd az ma.»
Ismét: «Zokogó sírással sirhatsz magyar nemzet,
Mert szemed bekötve; idegen nép vezet. — —
A napnyugoti sas körme közé kapta
Te gyönge testedet s erősen marczongja.»

Vagy a híres Rákóczi-nótában, melyet a tárogató hangjai mellett énekeltek:

«Jaj, régi szép magyar nép,
Az ellenség téged miként szaggat és tép!»

A vallásos érzés itt már ritkábban nyilatkozik. A fájdalom hangjába inkább a sokat szenvedett és sokat tapasztalt ember humora vegyül bele, meg a keserű gúny és a harczias, rátarti hang a labanczczal szemben; a paszsziv kesergésnek helyébe lép később az erélyes cselekvés vágya az alkotmány védelmére. Meghatóan nyilvánul a nemzet ragaszkodása, mondhatni: rajongó szeretete Rákóczi iránt, ki a nemzet hőn imádott eszményképének, az *alkotmányos szabadságnak* oltalmára kötött kardot. Az «Esztergom ostroma» czímű remek ballada szerint a kuruczok «kezökben süveggel» hordták össze a dombot s arra vonták föl a szeretett vezér patyolat sátorát, hogy «aranyos zászlója lobogjon magasra, messziről mindenki mindjárt megláthassa»! Ugyanez érzés sugallta a «Rákóczi búcsúdalát», mely a hazáját elhagyó fejedelmet ekként szólaltatja meg:

»Nincs is már énnekem
Semmi reménységem;
Megszakad a szivem
— Azt igen jól érzem —
Érted rabországom!
Vizeid folyását, erdeid nyilását,
Mezeid kalászát, lovam lábanyomát
Te áldott földeden én sohasem látom.»

Aztán elmultak a harczok, s következett a béke s ezzel a «fajulva tengés» szomoru korszaka. A nemzeti költés elnémul, nincs miért lelkesednie; s ha megszólal is olykor, mint műköltészet, inkább az ész nyilatkozik meg benne, mint a szív. A nemességből kikerült költők a nyugalmas élet boldogságát s a trón iránti hűséget dicsőítik.

A bécsi testőr-irók fellépése óta, kiknek czéljuk volt az irodalom által ébreszteni fel a nemzetiség alvó érzését, ismét lelkesebb hangok ütik meg fülünket. *Ányós*, «Kalapos király»-ában az alkotmány vesztén kesereg s a törvénytelenség ellen szólal fel; *Gvadányi, Baróti, Virág, Berzsenyi* a «romlásnak indult hajdan erős magyart» éleszgetik, gúnyolják, ostorozzák, a ki nemzete nyelvét és erkölcseit feledve, az idegenen kapkod. A nemzeti fájdalom hangjai ezek ismét, melyek *Kölcsey* «Zrinyi dalában» egész a

kétségbeesésig fokozódnak. «Az a hon, melyre győzelemben csorga Árpád vére, többé nem a régi már; az a nép, mely tudott élni-halni a hazáért, névben él csak, többé nincs jelen.»

III.

A magyar lira eme kétségbeesést hirdető hangjait a «legnagyobb magyar» bátorító, ösztönző, intő szavai hallgattatják el. *Széchenyi* a költői, látnoki lelkű nagy reformátor, kimondta a hatalmas jelszót: «Magyarország nem *volt*, hanem *lessz*!» és «megjelenvén, mint új fény az égen», felgyújtá a költők lelkében a jövő iránti bizalom, a nemzeti önérzet tüzét. A lelkesedés eme tüzével hangoztatta aztán a költő az alvó nemzetnek:

«Ébredj nagy álmaidból, ébredj Árpád fia!
Fölkelt a nap: hazádnak föl kell virulnia.»

Ne *csak* a harcz mezején keresse most már a nemzet a dicsőséget, hanem inkább a tudomány, művészet, ipar, kereskedés ösvényein. «Él magyar, áll Buda még; a múlt csak példa legyen most.» «Megfogyva bár, de törve *nem*, él nemzet e hazán, s még jönni kell, még jőni *fog* egy jobb kor» reája. S a nemzet megérté a velőkig ható szózatot s lelkében lőn «önérzet, öntudat, feltámadás». Nemcsak épségben birni, hanem az új idők szelleméhez képest átalakítani is törekvék már régi alkotmányát. A forradalmi láztól áthatott költő mily önérzettel énekelte már:

«Esküszünk, hogy rabok többé nem leszünk!
— — A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy hiréhez;
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot.»

S még Világos után sem vesz többé költészetünkön erőt ama hagyományos hang, a fájdalom. Költőink lantjára gyászfátyol borul ugyan, de azért nem szünnek meg zöngeni a közel reménylett szép «jövőt, mikor majd e kopár föld újra felvirul». Húrjaikon a fájdalom mellett erősebb a biztatás, a szabadság utáni esengés

hangja. «Megifjult az idő, s fegyverrel nem lehet elnémítani az igét, az eszmét.» (Arany.) «Az igazságban ne szűnjünk remélni: egy-egy nagy eszme még utat talál.» A hősök sírjából felhangzik a szózat:

«Nem veszett el a szabadság,
Az igazság ünnepel;
Lelkünk szélyel jár a légben,
Örök biró él az égben,
Nem estünk hiába el!» (Gyulai.)

Tompa hivő lélekkel hirdeti: «Lelkem a hitnek karján ringatom, hogy e feltűnt év rejti, hozza ama napot, az én napom!»

S a jövőbe vetett bizalmuk nem volt hiú ábránd. A megpróbáltatás szomorú évei után bekövetkezett a szép jövővel kecsegtető derült jelen. «A nagy, bölcs fejedelem kimondta a békülés engesztelő szavát»; alkotmányunk szervezete megnyerte végleges betetőzését s ezzel meg volt vetve fejlődésünk biztos alapja, melyen

«Szellem s anyag, honszeretet s önérdek
Oly biztosan lejt a közjó felé».

Ez alapon haladva, rövid negyed század alatt fényesen helyre pótolta nemzetünk, mert «van élni benne hit, jog és erő», — a béke műveiben századok elmaradását; és midőn hazánk fönnállásának ezredik évfordulóját ünnepeljük,

«Most hiva várjuk a világot,
Hogy lássa, nézze a magyart. — —
Mint egykor harczra, most is bátran
Versenyre hívjuk társaink',
Népek sorában helyet kérve,
A hol a dicső pálma int».

S megújított alkotmányunk szilárd alapján karonfogva jelenik meg népünk szivében és költészetében a *hazaszeretet és a trón iránti hűség* géniusza, melyeknek a múltban gyakran tragikus összeütközésbe kellett jönniök egymással. Népköltésünkben a szabadsághősök kegyelt alakjai mellett ott van a jóságos királyi asszony s a legalkotmányosabb király képe. Népünk ajkán legendák keletkeznek a nemesszívü királynéról, ki, mint Sz. Erzsébet

hajdan, fölkeresi a szegényt kunyhójában, hogy inséges helyzetében jóltevő segitséget adjon neki; legendák a népeit atyai szívvel szerető királyról, ki, mint régente Mátyás, beszédbe ereszkedik a szegény pórral, hogy megtudja, mi nyomja a szivét; ki odasiet szeretett népe közé, ha nagy csapások érik azt, hogy fejedelmi szavával vigasztalja s jó szivével segélyben részesitse; ki részt vesz népe örömében s bajában, mint népe is részt vesz az övében. S legendák keletkeznek hazánk reményéről, a korán elköltözött trónörökösről, kiről népünk nem akarja elhinni, hogy már nem él; hite szerint csak eltávozott ismeretlen földekre s onnan visszatér még egyszer, hogy boldogitsa «*imádott hazáját*». Nincs benne kétség, hogy az egész magyar nemzet szive dobogását jelzi a költő eme szép éneke:

«A legelső magyar ember a király:
Érte minden honfi karja készen áll.
Lelje népe boldogságán örömét,
S hir, szerencse koszorúzza szent fejét!»

Ily érzések foglalták el, lelkesitették és csüggesztették a magyart a lefolyt ezer év századaiban . . . Hazánk történetének, annak a nagy történeti képnek, melyre most itt a nemzeti költés világának nehány sugarát ráirányoztam, sok szomorú részlete van, de van sok lelkesítő s reményt ébresztő vonása is. Sokat szenvedtünk, de élünk és erősödünk, s fölébredt nemzeti önérzetünk s a megelégedés azon érzése, melyet megújitott alkotmányunk szilárd alapon nyugvó helyzete táplál lelkünkben, már ezek magukban is zálogai annak, hogy jövőnk, ha Isten segít, eléri s talán meg is haladja a múlt dicsőségét.

Legyünk mindnyájan, legyen minden magyar a maga kisebb vagy nagyobb, szerényebb vagy fontosabb körében buzgó munkása ez eszmének, a haza szebb jövőjének! Ápoljuk a családban, az iskolában, a társadalomban a hagyományos nemzeti erényeket: a *munkás hazaszeretet, az alkotmányos szabadsághoz való ragaszkodást, a trón iránti hűséget és a buzgó vallásosságot!* Hassunk oda mindnyájan, hogy ez a bensőbb egység, mely Mohács gyászos ideje előtt összetartotta s hatalmassá tette hazánkat, újra létrejőjjön s meg-

erősödjék a jövőben; hogy a felekezeti, faji és társadalmi válaszfalak leomolván, «*egyesült erővel*» munkáljon e haza minden fia a közjó emelésén, hogy a tudomány, művészet, ipar s hagyományos vitézség fegyvereivel újra elfoglalhassuk azt a helyet a művelt világ népei közt, a melyet hajdan betöltöttünk. Ha e nagy nemzeti ünnep napjaiban kezdetét veszi az az átalakulás, mely szerint a most látott hazafias érzések megerősödnek, s a nemzeti költésünkből kivilágló eszményképek tisztán kiformálódnak minden magyar lelkében: akkor ezredéves multunk ez ünnepe nem muló pompa és külső formaiság lesz, hanem nemzeti életünk és állami létünk benső megújhodásának és megerősödésének a messze jövőbe kiható kiinduló pontja.

Engedje a magyarok Istene, hogy úgy legyən!

1896. május. *Komáromy Lajos.*

BRÜSSEL «ÚJ EGYETEME».

Az, a ki nem tudja, bizonyosan bajosan hiszi el, a mi annyira ócsárolt XIX. századunk végén, hogy van közel hozzánk, egy jelentéktelen kis országban, nemcsak néhány elszórt ember, hanem egy összetartó, lelkes eszményi embercsoport, a melyet önzetlenül és kizárólag csupán csak az eszme buzdít és lelkesít, és mely megvetve anyagi jólétet, pénzt, gazdagságot, esetleg kényelmes, magas állást, hősiesen és szegénységben, egyedül az eszme diadaláért küzd, harczol és él.

Ez a kis ország Belgium, és a lelkes embercsoport az Új Egyetem tanárai és megteremtői.

Ezen Új Egyetemet 1894-ben nyitották meg.

Már megelőzőleg, 1834-ben Verhaeger Théodor és néhány lelkes barátja, a régi egyetem ellenébe egy szabad egyetemet állítottak fel, mely a szabad kutatást, az igazság önzetlen keresését, a merész és önzetlen tudományt tűzte ki czélul. Ez 1839-ben aztán meg is nyílt, s magához vonta az egész ifjuságot.

Lassan-lassan azonban, oly egyének befolyása lett túlnyomó az egyetemen, a kik nem *embert,* hanem első sorban *hivatalnokot,* alkalmas szolgát akarnak az ifjuból, az állam számára idomítani. 1893-ban például meghívták a világhírű tudóst és geografust, Elisée Reclus-t, a brüszeli egyetemhez. De a mikor aztán Reclus is belekeveredött a szocziálizmus gyanújába, felmondták neki a szerződést. Ez volt az a csepp, mely a csordultig telt poharat kifordította. A szabadság barátai, kik már régen fájlalták a brüszeli egyetem elfajulását, ismét új egyetem létrehozását kezdték hirdetni, és arra előzetesen, ünnepélyesen meghívták Reclus-t, de természetesen

minden fizetés igérete nélkül. Reclus azonnal elfogadta a meghívást, Brüszelbe utazott, egy lelkes társaságot alakított, aláirási íveket bocsátottak ki s azokat a világ minden részébe küldték, a szabadság és önzetlen igazság barátaihoz. Két hónap alatt begyült 60,000 frank, összesereglett ötven szakértő, tudományos, lelkes tanár, azok közül, a kik egyedül az igazságot keresik és szolgálják önzetlenül, a kik azt hiszik, hogy a tanítást szoros összeköttetésbe kell hozni a modern társadalmi kötelességekkel, a kik azt hiszik, hogy lealázzák a tudományt, ha önző, anyagi előnyöket biztositó eszköz szerepére szorítják, a kik hisznek a jövőben, hisznek az önfeláldozó emberi testvérségben, hisznek a haladásban.

1894. márczius 12-én nyilt meg ez az Új Egyetem, melynek hivatalos neve Université Nouvelle. (École libre d' enseignement supérieur et Institut des Hautes Études.)

Először is csak két fakultás, a jog fakultása, meg a bölcsészet és irodalom fakultása működött rendszeresen, később hozzáadták az orvosi tudományok, kereskedelmi tudományok és felsőbbrendű művészetek fakultását is. Mert a belga egyetem a párisi egyetem mintájára van szervezve.

Kezdetben kevés növendéke volt ezen Új Egyetemnek, mert meg voltak arról győződve az ifjak, hogy ezen egyetem bizonyitványaival főkép eleinte nem fognak anyagi előnyöket biztosító állásokat nyerni. De később aztán mindazonáltal a világ minden részéből kezdtek özönleni azon ifjak, kik még önzetlenek és készek az eszméért áldozni. Az áldozatkészség is ragályos, nemcsak az önzés és aranyborju imádás. És úgy látszik, vannak a világon még önzetlen ifjak is, mivel az Új Egyetem Brüszelben most már nagyon látogatott. Az idegen ajkuak közt legtöbben vannak az oroszok.

A tanárok közt legtöbb a franczia és aztán a belga. Csak a Reclus-családból, mind a két leghiresebb fivér, Reclus Elie a bölcsész és Reclus Elisée a geografus, a legmagasabb tudományú előadásokat tartják ott ingyen, és máskép gondoskodnak még azonkívül életök fentartásáról. Az Új Egyetem még az önzetlen apostolság korát éli Brüszelben. Nincsenek ottan most doktrinariusok, elvá-

lasztó iskolák, rendszerek, klikkek. Csak egyet keresnek mindnyájan: az igazat. Csak egyet szolgálnak: a haladást. Csak egy előtt hajolnak meg: a *jobb* előtt. Minden erőt a polgárisodás elősegítésére szentelnek. Azt hirdetik, hogy a tudomány, a művészet, a költészet, a szép, minden kizárólag a haladás előmozdítója kell hogy legyen e földön. S ezért világosság-özönt árasztanak, hogy megnyíljanak a lelkek, s önfeláldozókká válhassanak. Egy önfeláldozó, magasabb rendű társadalomban, a hol csak a bűnt, a rosszat, a tudatlanságot, a sötétséget, az igazságtalanságot, a visszaélést üldözik, minden egyes embernek önfeláldozónak kell lennie, oda kell tudni magát adnia, de hogy oda adja magát, első sorban birnia kell önmagát, öntudatosnak kell lennie, tudnia kell, nemcsak formulárékat és az ismeretek száraz kivonatait, hanem tudnia kell a lényeget, mindennek lelkét. Ezt tanítják a brüszeli egyetemen!

Erről tanuskodik többek közt Reclus Elisée megnyitó beszédje is, melyet az ünnepélyes megnyitás alkalmából mondott az Új Egyetemen.

«Habár különböző szempontok vezérelnek is bennünket — mondja Reclus, — az igazság felfogásában, mégis erős kötelék fűz össze bennünket, s teremti meg közöttünk a kivánt egységet. Ez a *gondolat szabadsága*, melyet mindnyájan hirdetünk, lényünk egész erejéből! Szerény fényű, de szabad láng lobog azon az oltáron, melyet saját kezeinkkel emeltünk fel. A tudomány, úgy a hogy mi fogjuk azt fel, erős összekötő kapcsot lel az emberi gondolat iránti határtalan tiszteletben, a mely a mi vallásunk. Ezen kapocs fogja aztán előhozni a közös módszert, azon szilárd elhatározást, hogy soha se vonjunk oly következtetéseket, a melyek nem a megfigyelés és tapasztalat útján jöttek létre, és lelkiismeretesen távolítsunk el minden elővéleményt, minden előítéletet, valamint minden hagyományos vagy misztikus eszmecsoportosítást. Végre még egy harmadik kötelékre számítunk, arra, melyet hallgatóink és növendékeink fognak majd közöttünk létrehozni, az igazság iránti tiszta szeretetük, s önzetlen magasabbröptű tudományszomjuk által, mely őket is, bennünket is önfeláldozóbbakká tehet. Az ő feladatuk lesz minket folyton előbbre, magasabbra buzdítni, fennen tartani maga-

sabb légkörben, hivatkozván folyton szent buzgalmunkra. Mert mi tartozunk nekik, ha nem is folyton új, hanem mindenesetre folytonosan megújított tanítással, melyet a fáradhatlan keresés, kutatás, s a mély gondolkodás frissít fel legjobban. Mivelhogy elfogadtuk azon felséges feladatot, hogy *embereket* alkossunk, azon ifjak, a kik eljöttek bennünket meghallgatni, követelhetnek tőlünk teljes odaadást, egész lelki önfeláldozást azon ügy iránt, a melyet szolgálunk. Épen úgy, mint a hogy Emerson, teljes igazsággal és jogosan fogják nekünk mondhatni: hogy első tulajdona annak, a ki magát az igaz keresésének szánja: a *hősiesség*.

Ezen tulajdont, mit az amerikai bölcsész követel a tanártól, hasonló joggal követelhetjük mi a hallgatóktól. Mert a hallgató még több reményre jogosít, övé a jövendő! Többen közülünk, a tanárok közül, már majdnem bevégeztük pályafutásunkat, a fiatalok, a kik felénk közelednek, alig kezdik meg az övéket, nekünk kell tehát őket megsegítni abban, hogy életüket nemesen éljék le. Ah! főkép nekik kell hősöknek lenniök, és mi, nem állíthatunk fel számukra igenis magas eszményt, nem buzdíthatjuk őket igenis nagy dolgok végrehajtására!

A czél, melyet a hallgatóknak el kell érniök, még arra nézve is, a mi egyedül tanulmányaikat illeti, rendkívül nehezen közelíthető meg, ha ugyan jól akarják elvégezni azt, a mi az ő feladatuk. Mert ép ez előadások kezdetén, választaniok fog kelleni két mód között, melylyel értelmezni, mérlegelni lehet a szellemi működést. Ezer meg ezer fiatal ember igyekszik könnyíteni, egyszerűsíteni feladatán, a mikor egyszerű formulákat, kivonatokat tanul könyvnélkül kézikönyveiből, csépli és újra elcsépli azon állításokat, a melyeket előljáróitól hallott, agyveleje egy-egy rétegébe helyezi a szín és életnélküli definiciókat, ép úgy, mint valami száraz szótárba. De mi nem ezt várjuk azon tanulótól, a ki méltó akar lenni e szép névre. Ellenkezőleg. Mi teljes erőnkből óvjuk, intjük őt, hogy őrizkedjék minden definicziótól, minden kivonatos kézikönyvtől, áltudománytól, a mely elvon a valódi jó munkától és még inkább elvon a természettől. Azt mondjuk neki, hogy óvakodjék a programmoktól, a melyek határok közé szorítják az emberi értelmet, a ki-

vonatoktól, a melyek szellemi vérszegénységet adnak, azt mondjuk nekik: keressék ők magok az igazat, a feltaláló szenvedélyének egész buzgalmával!»

Minthogy azonban le kell mégis tenni bizonyos vizsgákat, hogy bizonyos okmányokat elnyerjenek, Reclus azt tanácsolja a brüszeli ifjaknak, hogy e vizsgákat csak másod- harmadrendüeknek nézzék, és főtörekvésük legyen nem tudni látszani, hanem *tudni!* Igen-igen magasról nézzenek le tehát ezen évzáró-vizsgákra. Saját magoknak legyenek sokkal szigorúbb biráik. Csak ezen az áron fogják érezni a tanulás, a tudomány szent méltóságát.

Mivel öntudatosan érezhetik már e perczben is, egész felelősségök terhét, válaszszanak, hogyan akarják felhasználni barátaik, útmutatását: úgy, hogy emlékökbe gyúrjanak száraz szavakat, a melyeket azonnal el is felejtenek, vagy behatoljanak a valódi ismeretek szellemi birodalmába, a melyet aztán sírig nagyobbíthatnak, és a melyben minden új tény újabb, kifogyhatatlan lelkesedést ébreszt! Örök ifjuságot biztosít!

Az ily nemes erőfeszítéshez szükséges a *hősiesség*, hogy az ifjuság vidám, edzett, bátor lélekkel induljon a tudás meghódítására; arra a tudásra, mely talán nem biztosít anyagi jólétet, vagy magas jövedelmező állásokat, de szabad, önmagával összhangban levő művelt embert teremt, a ki önmagában lel kárpótlást, az élet minden keservei és külső csapásai ellen!

Főkép azt hirdeti a brüszeli szabad egyetem, hogy bátran hatoljon be az ifjú a szellemi világ birodalmába önerejéből, úgy hogy a tanulás élete nélkülözhetetlen kelléke legyen, ezért szükséges, hogy munkálkodása összhangzatossá, arányossá, igazzá váljék, úgy hogy az ifjú ne legyen saját munkálkodásának rabja, hanem annak mindig ura maradjon. Természetesen mindenik hallgatónak azon tudományokat kell választania, a melyek leginkább megfelelnek hajlamának, hanem azért még sem tanácsos kizárólag csak egy szakmába beletemetkezni, hadd maradjon nyitva előtte az egész világegyetem, a teljes végnélküli láthatár! Tudja szabatosan, tisztán, alaposan mindazt, a mi a szakmájába vág, de legyen mégis tiszta fogalma, helyes képzete mindenről, hogy méltányolni tudjon

minden haladást, minden fölfedezést, a mi az emberi értelmet szabadabbá teszi, és élni tudjon lényének minden egyes parányával.

Ezt törekszik elérni a brüszeli szabad egyetem minden egyes hallgatójával. Embert igyekszik belőle teremteni, meg akarja neki adni azt a boldogságot, a mely megilleti mindazokat, kik az *ember* névre érdemesek. Mert valósággal, kétféle boldogság létezik, mely mindkettő a lelkiismeret nyugodtságából ered. Az a boldogság, a melyet Tolstoi dicsőít, az egyszerű, szerény, primitiv emberek boldogsága, a kik semmire sem vágynak, semmit sem kérnek, hálások mindazért, a mit a sors számukra hoz, és élnek a véletlen szeszélye szerint. És van a bölcs, az erőteljes, hősies ember boldogsága, a ki kikereste útját, tudja hova vezet, és a ki még az ész habozása közepette is megtartja teljes lelki nyugalmát, mert öntudatosan irányozza tetteit a jóság és hősies akarat komoly elhatározásával, a tökéletesedés eszménye felé. Igaz tudást, az önzés legyőzését, ezt tűzte ki közös feladatul a brüszeli szabad egyetem. Ambiciója az, hogy minden hallgatójából önfeláldozó apostol váljék. Hogy a tudományszomj kielégítését elég nagy boldogságnak tartsák arra, hogy e miatt a sors minden más csapásaival daczoljanak, s készek legyenek daczolni.

«Ha az ifjú azt várja, mondja még Reclus megnyitó beszédje végén, hogy a tudomány megjutalmazza szorgalmáért, mint egy állami járadékélvezőt, ha a tudomány nem nemesítette lelkét, nem emelte magasabbra szellemét, nem tette őt önfeláldozóvá, akkor az nem volt igazi tudomány. Minél többet kapott, minél többet tud, annál többel tartozik embertársainak, annál inkább kell tettének, cselekedetének az önfeláldozás jellegét viselnie. Csak így róhatja le tartozását embertársai iránt, ha apostol lesz belőle!

Valaki kérdezhetné tőlünk, nincs-e igen magasan elhelyezve azon eszmény, melyet az ifjú elé állítunk, nem elérhetetlen-e?

Igen, sokat kivánunk az ifjútól, de nem tettük-e magunkévá Emerson mondását: a tudósnak hősnek kell lennie!»

Hősiességet és jóságot, önfeláldozást hirdet a brüszeli szabad

egyetem. Azt akarja, hogy a tudományokba új életet öntsön a szív gazdagsága, az a gazdagság, a mely hivatva van új, nemesebb, felsőbbrendű, önfeláldozó társadalmat teremteni a jövőnek. Ezt elérendő, új életre akarja ébreszteni a tudományt, főképen azon szolidáris érzelmek által, a melyeket felkölt mindazok között, a kik ugyanegy tanulmányt folytatnak, s azon nemes öröm által, a mely sugárzik a szivekben, valahányszor előrehalad az emberi felfogás, és jobban behatol a dolgok mélyére. Ez a boldogság erőteljes, aktiv, termékeny boldogság, nem hasonlít azon önző ösztönhez, mely csak azt óhajtja, hogy eszünk, lelkünk nyugalomban maradjon. Ellenkezőleg, a gondolkodás szigorú gyakorlását igényli, az önmegtagadást egy nagyobb, nemesebb czél elérésére.

A nemcsak európai, hanem világhírű tudósok közt, a kik ezen új irányt oly nagy önmegtagadással hirdetik, ott van Reclus Elisée és Reclus Elie mellett, Greef Vilmos, a híres sociologiai tanár, a kinek előadásait a bostoni egyetemen is kérik és elismétlik. Továbbá Picard György, a ki Európa egyik legtudományosabb törvénytudója. Eekhoud György, a ki az irodalom terén működik és előadásaiban majdnem utolérhetetlen. Verhaaren a nagy költő és művész, a kire van bizva a felsőrendű művészi fakultás megalkotása.

Ferri Enrico Olaszországból jött Brüszelbe, hogy bűnösökről és bűnvádi eljárásról hirdesse nézeteit. Gumplowicz Németországot képviseli a brüszeli egyetemen, csakhogy jelenleg II. Vilmos császár foglya, a kinek néhány önkényes hatalom-bitorlása ellen erélyesen talált tiltakozni. Nordau Miksa is megigérte, hogy tanítni fog a brüszeli szabad egyetemen, és így a magyar elem sem fog hiányozni azon lelkes embercsoportból, mely új eszményt hirdet, új társadalom megalkotására!

Kolozsvár. *De Gerando Antonina.*

TESTI FENYÍTÉK A CSALÁDBAN.

Nemrégiben egyszer családom szülő-helyén utazva keresztül, meglátogattam egykori tanítómat. Sajátságos hatást tett reám a szikár sovány, sárgabőrű, nekiszürkült haju ember; valódi mintaképe volt a régi lévitáknak. S az idő változó folyását mi sem tüntethette volna fel élénkebb és hatásosabb módon, mint öreg mesterem alakja, ki nevem hallatára félénk alázatossággal jött előmbe s alig-alig merte nekem nyujtani izgatottságtól remegő kezét.

Ez a megtört, jámbor, gyönge alak ugyanaz lenne, a ki egykor mint Jupiter Tonans állott előttem kezében a jó hajlós mogyorófával vagy nyirfavesszővel, mely utóbbitól engem nem annyira tudományom, mint az a körülmény mentett meg, hogy a nagyapám unokája voltam, a nagyapám pedig a pap volt. Ujra elálmélkodtam tanítómon. Ő változott-e meg, vagy én? Arra az eredményre jutottam, hogy ő is, — én is. Az idő egyikünk felett sem haladt el úgy, hogy súlyos keze nyomát rajtunk ne hagyja, s mig ő nem tudja magát beletalálni az ujabb rendszerbe, mely a léniát táblamutatóvá alázta le, a «körmöst» és «tenyerest», és más ilyen kedvelt tanmódszert kiküszöbölte az iskolából, — addig én is más szemmel nézem ma a szép világot, s annak embereit, mint hat éves koromban.

Valószinüleg mindketten csalódtunk egymásban. Nekem keservesen esett az ujabb csalódás, hogy a hatalmas tekintély helyett, melyre emlékeztem, gyámoltalan tehetségtelenséget találtam, ő pedig valószinüleg ép oly üdvös borzadálylyal nézett engem, mint a tyúk a kácsafiókot, melyben neki semmi része sincs, de az emberek ravaszsága folytán kénytelen magáénak ismerni.

Pár szót váltottunk, s ezek annál inkább meggyőztek arról, hogy áthidalhatatlanabb ür választja el gondolkodásmódunkat egymástól, mint Dovert és Calaist. Utolsó szavával arról panaszkodott, hogy nem képes gyermekei közt rendet tartani, mióta az iskolában eltörülték a testi fenyítéket.

— Hiába, nincs jobb tanító a mogyorópálczánál! — sóhajtott fel.

Elgondolkoztam e mondáson Nem, öreg mesteremnek nincs igaza. A pálcza sohasem volt és soha sem lesz jó tanító. Az iskolában nincs is helye. Attól a percztől fogva, mikor a gyermeknek már a lelkére lehet beszélni, nincs szerepe a testi fenyítéknek.

Mindamellett én nem lökném egészen sutba a vesszőt, hanem oda költöztetném, a hol helye van, a családba. El merem mondani, hogy 100 közül egy gyermek van, a kit jól lehet nevelni verés nélkül, csakhogy a verés alkalmazásánál nem szabad figyelmen kívül hagyni három nevezetes körülményt.

Büntetni *korán* kell, *ritkán*, de akkor *nagyon*.

A gyermeket bölcsőjétől kell nevelni kezdeni s bármily furcsának tünik fel első tekintetre ez elv: verni csak piczi korában szabad. A legtöbb anya ott téveszti el a nevelést, hogy piczike gyermeket nem üti meg részben roszul alkalmazott gyöngédségből, részint azért, mert a kicsi gyermek minden mozdulatában, tettében, szavában, a legkedvesebb teremtése Istennek.

— Hogy volna lelkem megütni egy ilyen gyönge és kedves teremtést! — sóhajt fel az anya.

Pedig a vessző is addig hajlik mig fiatal, más részről a piczi gyermekkel nem tudjuk a «szabad» és «nem szabad» közt a különbséget megértetni, csak a testi büntetéssel. E tekintetben olyanok még, mint az ügyesebb állatok, csak az hat reájuk, a mi kellemes, vagy kellemetlen hatást okoz nálok. S rendkívüli eredményeket lehet elérni velök. Első gyermekemet teljesen magam gondoztam és neveltem. soha dajka kezében nem volt s nyolcz hónapos korában általános feltünést keltett ismerőseim körében, mikor látták, hogy ölemben ülve végignézi az egész uzsonnát, a nélkül, hogy valamit kért, vagy kanalamhoz hozzá nyult volna. Elég volt

annyit mondani: «nem szabad», ha valamit el akart venni, hogy kezét azonnal elkapja. Ebéd alatt nálunk a gyermek piczi korától fogva legutoljára kapott, és nem szorultunk soha a vendég elnézésére, hogy a sivalkodó és rugdalózó gyermeket legelsőnek elégítsük ki, kiválogatva a tálból a mit legjobban szeret. *Utoljára kapjon és azt a mi marad.* Ez elv szigoru megtartása alapját képezi gyermekeink életboldogságának, mert az így nevelt kisded felnőtt korában sem fog perbeszállani menynyel földdel és végzettel, ha véletlenül az élet ebédjében sem marad neki a libamájpástétomból.

S hogy ezt az elvet megtarthassuk, ahhoz nem kellett egyéb, csak hat-hét hónapos korában egyszer-kétszer ráütni a kis rózsaszirom formáju kezecskére, ha valamiért akaratoskodott. A «nem szabad» azzal a kis legyintéssel egyetemben hatalmas korlát a gyermek követelőzése előtt.

Mikor a gyermek szelleme fejlődni, felfogása élénkülni kezd, akkor a testi fenyíték szerepe fogy a nevelésben, és nagy hatása lesz az anya gyöngéd rábeszélésének. Természetesen a gyermekek sem egyformák, azért egyiknél korábban elmaradhat a verés, mint a másiknál. Legnehezebben szabályozható a gyermeknél az irigység és kapzsiság, de ezeket önmagukkal kell legyőzni. Egyszer kis két éves fiam pattogatott kukoriczát kapott, és ezt olyan nagy kincsnek tekintette, hogy sem kérelemmel, sem fenyegetéssel, sem biztatással nem tudtunk tőle nyerni csak egy szemet is. Természetesen ezért verést nem kapott, mindössze annyit mondtam neki: — Majd adnál te még nekem szivesen: — Mikor uzsonnához terítettek, higgadt hangon adtam ki a rendeletet. — Gyurinak nem kell teriteni. Ő nem adott nekem kukoriczát, én nem adok neki kávét. — Mind a cseléd, mind a gyermek tréfának vette először, hanem bezeg, mikor megittuk a kávét, s elszedték az asztalt, akkor furcsán rángatózott a trónörökös szája széle. De azért nem jött engedelmet kérni. Vacsora idején, mikor meghallotta ujra a baljóslatu rendeletet: «Gyurinak nem kell teríteni!» megtört a makacsság. Elővette rejtegetett kincsét, a kukoriczát, s az összes maradékot ölembe öntve, kezet csókolt. Azóta soha nem kell tőle kérni, még

az iskolából is hazahozza, ha valamit kap, s három egyforma darabra törve osztja meg testvéreivel.

Három — négy éveskoron túl a verés már jóformán csak mint emlék szerepel. Ha mégis valami rendkívüli makacsság, vagy más ismételt vétek esetén kikerülhetetlen a büntetés, akkor legyen az szigorú.

Vesszővel és erősen kell megütni az ilyen korú gyermehet, hogy az emléke megmaradjon a büntetésnek, Nem tudok károsabb valamit képzelni a nevelésre vonatkozólag, mint ha a szülő léptennyomon, kisebb-nagyobb hibáért rá-rá legyint a gyermek kezére vagy arczára. Ezt megszokják, és semmi hatással nem lesz rájok, mindig erősebb és erősebb ütést követelnek, s bekövetkezik az a szomorú állapot, mikor a szülők arról panaszkodnak, hogy «Ha agyonütöm, akkor sem törik meg! — A mint ilyent hallok szülőtől, meg vagyok győződve, hogy ott a verést későn kezdték és akkor gyakran alkalmazták.

Hat-nyolcz éves gyermekeknél a verés már ritkán van jó hatással. Leghelyesebb szivükre hatni s körülbelül a következőket mondani nekik.: Te már nagy vagy, így meg nem verlek, mert *én* szégyelném nagyon, hanem azt elképzelheted, hogy ilyen rossz gyermeket én nem szerethetek úgy, mint a jót. Azért, nagyon kérlek, pár napig, mig el tudom felejteni a bánatot, melyet okoztál, ne csókolj nekem kezet. — Hihetetlen, hogy milyen rendkívüli hatással van ez egyszerű intés olyan gyermekeknél, hol az alap jól van megvetve. Ha még máskülönben nem szokott is gyakran kezet csókolni, most az a tudat, hogy tiltva van, erősebben buzdítja a kézcsókra, mint máskor a szeretet, és igen-igen rövid idő mulva könnyekbe olvadva, fog bocsánatért esdekelni.

Nagyobb gyermekeinknél azt a szokást hoztuk be, hogy maguk mondják el magukra az itéletet. Sikerült bennük annyira kifejleszteni az igazságérzetet, hogy az itélet rendesen jogos, sőt sokszor van alkalmunk azt mondani: Lásd, te magad is látod, milyen bűnös vagy; miért nem iparkodol kikerülni? Mivel nekem fáj téged büntetni, nem verlek meg, a mint te helyesnek látnád, hanem egyszerűen végighúzom kezeden a léniát — emlékezetnek

okáért. Hanem emlékezzél meg, mert ha meg nem javulsz, akkor legközelebb kétszeres büntetést kapsz.

Legfontosabb pedig a gyermeknevelésnél az, hogy a szülő önmagát is nevelje. Nemcsak a példaadásnál lényeges tényező ez, hanem a büntetésnél is. Sohase büntessük akkor a gyermeket, ha csinytette, vagy bármely más körülmény miatt dühösek vagyunk. Régi dolog, hogy a ki haragszik, annak soha sincs igaza. A gyermekre soha nincs kellő hatással a büntetés, ha látja, hogy a büntető döhös, mert akkor önmagát áldozatnak tekinti, a ki tehetetlenül vergődik egy nálánál csak testi erőben különb egyéniség hatalmában. Ha haragszunk, akkor utasítsuk el azzal a gyermeket, hogy még nem vagyunk elhatározva, hogy mivel büntessük meg, majd pár óra mulva megtudja. Ez az idő elég arra, hogy magunk higgadtan gondoljuk meg a dolgot, és igen alkalmas arra, hogy a gyermek is elmélkedjék hibája és a lehető büntetés nagyságán. Igy ez az idő maga is hathatós nevelő eszközzé alakul, mert bármily nagy is a büntetés, az aranyos, istenáldotta gyermekkedély sokkal sokkal hamarább elfelejti, ha túlesett rajta, mintha még előtte áll.

S végre gondoljuk meg, hogy a gyermeknevelés a világ legnehezebb tudománya. Sokat kell tanulni, gondolkozni, és végtelenül szeretni annak a szülőnek, ki gyermekét jól akarja nevelni. A fentebbieket olvasva mindenki tudhatja, hogy a szeretetet alatt nem azt a majomszeretetet értem, mely gyermekét a világ központjának képzelve s vele igy bánva, megveti alapját bálványa boldogtalanságának, hanem ellenkezőleg olyan szeretet, mely elég hatalmas arra, hogy szükség esetén még fájdalmat is okozzon a gyermeknek. A jó anya következetes, gyöngéd, erélyes és nyugodt. A jó neveléshez okvetlen szükséges, hogy apa, anya egy értelemben mozogjanak. Ha valamelyiknek szokása a megbüntetett gyermeket megvigasztalni, akkor a másik inkább ne is büntessen, mert kevesebb kárt okoz, ha büntetlen marad a hiba, mintha megbüntetve, a másik fél vigasztalgatása mártirrá avatja fel a gyermeket.

Laczháza. *Dr. Szabóné Illésy Piroska.*

A GYERMEKEK TAVASZI MULATSÁGAI ZÜRICHBEN.

El-elnézem, miért felhőtlen az ég, zöld bársonyos tündöklő ruhában a zürichi tó, az Utóhegy magasra meredő lépcsőtornya s a méltóságos Pilátus havas társaságával miért jött közelebb ablakomhoz, hívogatólag tekintve reám.

Megszólal a zene, pompás díszben kis Napoleonok, tiroli-, berni viseletű leánykák jönnek-mennek, izgatottan az utczán. A hagyományos «Sexelenté»-t ünnepli ma a zürichi gyermeksereg.

Megértvén jókor a harangok bongását, ezért tüzött hát ki azúrszín zászlót az ég, ezért jelent meg hótól csillogó kisérete is, mely a tó örökös párájában szerényen hátrahúzódik máskor.

Az érdeklődő sokaság szinte viszi az utczát, viszi a várost; nincs rendőrség, nincs cordon vonva: a szinház impozáns épületéből kibontakozó tündérmenetnek még sem állja útját senki. — Sisakos, pánczélos kis vitézek, kürtjeikből virágot szóró szárnyas angyalkák előzik meg a rózsa-kerekeken gördülő pillangó-fogatot, melynek gyöngyvirág csengettyűi közül a tavasz tündérei mosolyganak elő. Svájczi leánykák német viseletben és a különböző kantonok jellemzetes öltözetében, egyes fűzérekből álló hosszú virágsátrat visznek, mely alatt franczia tábornokok vonulnak föl, jelképileg összeforrasztva mintegy német- és franczia Svájczot. — Udvari bohóczok ügyes mókáikkal élénkítik; tigrisbőr ruhájú, tollas fejdiszü indiánok; pénz-nyakékes, czifra-ruhás oláh és török leányok tarkítják a sort.

A kantonok czímerei s fehér keresztes piros zászlók alatt

Svájcz vászon zubbonyos és zöld kötős munkásai jönnek; kalapácscsal a bányászok, vésőkkel a kőfaragók, hálóval-hallal a halászok, puskásan a vadászok, kolompot hozva az alpesi pásztorok; majd fehér kötős hentesek, nagy kalapos olasz munkások.

Sihlhölzli felé tart a vidám menet: ott futókás játékokkal, a kozmopolita láblabdázás-, falábazás-, kötélugrással édesen töltik az ünnepi délutánt; zajos tetszéssel kisérik a közben-közben elszabadított tréfás alakú léghajókat.....

Az áprilisi virág-ünnep egész sorát nyitja meg a testedző tavaszi szórakozásoknak.

A szánkókat kis kocsik váltják föl, az élelmes játszók lónak az utcza lejtését fogják be s zajosan élvezik az önműködő szerszámok «hipp-hopp, ott vagyok, a hol akarok» hatását.

A tennis-pálya kijön nyaralni a torna-teremből s a langyos levegő lágyabb nyomása alatt fölszabadulnak a kis tüdők; nem kell kérdezni már a harmadik utczán, hogy merre van egy iskola.

Megnyílnak a gyermek-fürdők, szabad kiúszójukkal a mélységes tó hullámaira. Nem kell félteni a kis teremtéseket, hat éves korára mind megtanult már úszni a parafa-lapokból összefűzött vagy légüres bádog-dobozokból összeállított őv segítségével.

A kirándulók tavaszi kankalinnal, sárga gólyahírrel fölvirágozva 6—8-as csoportokban térnek meg, 2—3 szólamra vidáman végig énekelve az Andrássy-út fekvésü Egyetem-utczát. Vanilia illatú, sötétvörös bársonyos «Männertreu»-ért már hegyeket kell mászniok. — Mennek még messzebbre is, sorra járják be hazájuk remek helyeit; teljes alapossággal megtanulva előbb a nevezetesebb tavak, völgyek, glecserek környékét, képződését, helyzetét nagyszabású domborműveken. Egy hiányzik csak, a mi a tájékozódást, az éles térfogalomalkotást szintén könnyitené: kifaragva épületeivel együtt a város térrajza, mint az Münchenben van. De igaz, Zürich egy-egy részét minden magasabb fekvésü utczáról be lehet látni. Van is tiszta földrajzi képe már a 10—12 éves tanulónak, nem minden ország iskolája mérkőzhetnék vele.

E nehány tavaszi mulatság is visszatükrözi a svájczi gondolkozását, mely a testi-lelki teljes szabadságnak mindenkor fölál-

dozza a társadalmi, a modorképzést, s mely észszerűen, elmésen tudja összekötni a testedzéssel az értékes ismeretbővítést s a még magasabb rangú érzelmek fejlesztését.

Svájcz concrét alapon, nem lelkes szavakkal ébreszti gyermekeiben, hogy egyebet ne mondjak: az ambicziót, kegyeletet, hazaszeretetet és vallásosságot is.

Az iskola legjobb régi növendékeinek márvány mellszobra díszíti a roccoco izlésü, pompás aulát, az ambiczió ébrentartására. Nagyjaik kegyelet-ünnepét maradandóvá a gyermekeknek írt illusztrált emlékkönyv ajándékozásával teszik. Legközelebb Pestalozzi életéről és munkálkodásáról kapott ilyen emléket Svájcz minden iskolása, ovodásai között pedig arczképét osztották ki a nagy pädagógusnak.

Beutazzák előbb a hazát, hogy szerethessék. Alkotásaiból ismerik meg Istent itt, s mig az erkölcsi- és hitelveket megérteni, elsajátítani nem képesek, nem is járnak templomba; 16 éves koruktól kezdve aztán szabad akaratukból látogatják az isteni tiszteletet.....

Ezek a képek vonultak el lelkem előtt, mikor visszaszólított tihlhölzlibe a gyermekkar meglepő szép éneke, a svájcziak megkapó árjájú új nemzeti dala: «Mein Schweizerland, mein teures Heimatland», mely a németekével s angolokéval közös melódiájú régi himnuszt csak most kezdi kiszorítani.

Elhallgatom az inkább andalító, mint föltüzelő, lelkesítő művészi darabot; el-elnézem a költséget nem kimélve kiállított csinos nemzeti viseleteket..... és átrezzen szivem, látva, hogy ezek a reális természetű és nevelésű gyermekek mennyivel jobban ismerik, becsülik, szeretik hazájukat, mint a mi tűzlelkűnek, a nagyért lelkesedni tudónak született gyermekeink..... És egy gondolat lopódzik lelkembe: magyar szívhez a magyart nem fűzné-e szorosabban, nemzeti népeinket hozzánk vajjon nem hozná-e közelebb egy-egy ily irányú ünnep, a mikor minden vidékre oda lenne varázsolva egész édes Magyarhazánk, a mikor a gyermek az őt legjobban érdeklőkön, társain látná és tanulná meg hazánk minden részének jellemző foglalkozását, földünk tején-mézén táplálkozó

nemzetiségeink viseleteit, az egyes magyar vidékek most dívó és régi magyar öltözeteit.

A természet megújulását miért ne foghatnók föl mi is sajátosnak, nemzetinek, vagy ünnepelhetnők akár áldott földünk egyes munkálatainak idejét.

Vagy nem volna-e méltó befejezése a tanuló világ körében nagyjelentőségű kiállításunknak egy ily aranykalászos nemzeti ünnep.

A közelmult s a reánk még várakozó nagy napok meg is nyitják bizonnyal nemzeti szellemű nevelésünk renaissance korát!

Zürich. *Molnár Evelin.*

A NŐK OKTATÁSA AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN.

(Negyedik, befejező közlemény.)*

2. *Kollégiumok, vegyes oktatással férfi- és nőtanulók részére.* Már említettük, hogy a korlátlan vegyes oktatású kollégiumok sorát az *Oberlin-kollégium* nyitotta meg Ohio-államban 1833-ban s mivel eme kollégium szervezete s berendezése a vegyes oktatású kollégiumoknak maig is általában typusául szolgálhat, ezért jelenleg csupán az Oberlin-kollégium nevelési rendszerét s szervezetének és vezetésének a vázlatát óhajtom megismertetni.

Az *Oberlin-kollégium*, épúgy, mint a Wellesley-kollégium, nem szakiskola, hanem ez is csak egy magasabb rendű általános nevelőintézet. Alapításától kezdve a mai napig teljesen egyenlő belépési föltételekkel s jogokkal áll nyitva férfi- és nőtanulók részére s egész szervezete ennek a rendszernek alapján fejlődött ki. Ez is, mint a Wellesley-kollégium, egy kis városkában van elhelyezve — Oberlinben, Ohio-államban — egészséges, erdős vidéken s távol minden nagyvárosi zajtól.

A tanulók itt is részben bennlakók, részben pedig a városban laknak. A benlakó tanulók részére kisebbszerű, 40—50 tanuló elhelyezésére alkalmas cottage-ok vannak épitve és pedig külön a férfi- s külön a nőtanulók részére. Az étkező termek valamennyien a nők épületeiben vannak elhelyezve s a férfitanulók is, az étkezésre meghatározott időben ide jönnek étkezni s a nőtanulókkal társaságban, közös asztaloknál étkeznek.

A városban csak oly családok fogadhatnak be szállásra s

* A három első közleményt lásd a megelőző füzetekben. *Szerk.*

élelmezésre tanulókat, melyeknek a kollégium elöljársága azt megengedi. Ugyanazon család rendszerint csupán férfi-, vagy csupán nőtanulókat fogad el szállásra, de alkalmas berendezés mellett mindkét nembeli tanulókat is, ugyanazon házban elszállásolhatnak.

Az intézetnek van egy nőfelügyelője, ki tanítással nem foglalkozik s feladata csupán az intézet épületeiben s a városban lakó összes nőtanulók körülményeinek s életmódjának felügyelete. E feladatában őt több melléje rendelt segédfelügyelőnő is segíti.

A nők lakóépületeit *Ladies Hall*-oknak nevezik s ezekben a férfitanulók a közös elfogadó teremben (parlor) látogatást tehetnek leánykollegáiknál s hasonló módon a magánházakban elszállásolt nőtanulókat is meglátogathatják. — A látogatás ideje a délutáni «five o'clock tea» idejétől nyáron este 8 óráig, télen $^1/_2$7-ig tart.

Az intézetben a férfi- és nőtanulók társas érintkezését semmi szabály nem korlátozza. Azok tetszésük szerint való csoportokban mennek egyik tanteremből vagy épületből a másikba s szünidejükben a város határain belül szinte tetszés szerint együtt sétálhatnak, kocsizhatnak, lovagolhatnak, de a város hátárát tullépniök nem szabad.

James H. *Fairchild*, a kollégiumnak egyik régi professzora, az intézeten szerzett hosszas megfigyelései s tapasztalásai eredménye gyanánt, e vegyes oktatás *előnyeiül* a következőket hozza fel: *

1. Takarékosság van az erőkben s eszközökben. Ugyanis a tanulók száma a cœeducatio következtében a felsőbb évfolyamokban, melyekben az rendesen meg szokott csökkenni, nagyobb marad, mintha a kollégiumon csupán férfi-, vagy csupán nőtanulók lennének jelen s így ez évfolyamokban a tanítókar s az intézet felszerelése nagyobb számú tanulónak válik javára, mintha cœeducatio nem volna. S általában, ha vegyes oktatás nélkül ugyanazon tanulmányi előnyöket akarnók nyujtani mind a két nembeli tanulóságnak, az kétszer annyi erőt s költséget igényelne.

* «Cœducation of the Sexes.» By Rev. James H. Fairchild. 1871.

2. A kollégiumi vegyes oktatás a szülők jelentékeny részének nagy megnyugvást nyujt gyermekeik sorsát illetőleg, mert gyakran fiú- s nőtestvérek vagy azok közeli rokonai együtt járnak a kollégiumba s ott egymásra felügyelhetnek s egymást mindenben támogathatják.

3. A rendszer stimuláló ereje itt is ép úgy hat a két nembeli tanulók törekvéseire, tanulmányaik tekintetében, mint azt a vegyes oktatásnak az elemi- és középoktatásban való czélszerüsége mellett megokoltuk. Továbbá itt is meg van a női társaság állandó művelő hatása, mely a kollégiumi felnőtt ifjakra nézve csak még inkább szükséges s viszont ezek társasága meg a felnőtt leánytanulók tökéletesebb kiművelésére bír fontossággal. Mikor egyszer egy jeles amerikai tanférfiú az Antioch-kollégiumon, Ohio-államban, a vegyes oktatás rendszerét s annak eredményeit tanulmányozta, az ottani kollégiumi fiatal emberek udvarias és nemes modorától annyira el volt ragadtatva, hogy azt mondta: «e kollégiumban érdemelték meg először a fiatal emberek a valódi gentleman nevet».

4. A nőtanulók jelenlétének erkölcsi hatása kihat a kollégiumon kívüli népességre is. Oly városokban ugyanis, melyekben akár nőkollégium, akár vegyes oktatású kollégium létezik, a lakosság, — főként a kollégiumra való tekintetből — a korcsmákat s mulató helyeket nem szokta megtürni s általában a szeszes italok mérése tiltva szokott lenni. Wellesley-ben forró májusi napon nem birtam egy pohár sört sem kapni; de nem lehet semmiféle szeszes italt kapni a Boston mellett fekvő 80 ezer lakosságu Cambridgeben sem, a Harvard-egyetem székhelyén.

Megemlítem azonban a kollégiumi vegyes oktatás *ellen* felhozni szokott főbb érveket is. Ezek a következők:

1. Kérdés, hogy a nőtanulók birnak-e annyi szellemi képességgel s élénkséggel, hogy a férfiakkal a felsőbb tanulmányok terén is kellő színvonalon maradhatnak? Nem kénytelenek-e leszállítani a tanárok az ő kedvükért a tanulmányok színvonalát? S különösen, nem szenved-e a nők testi egészsége olyan szellemi munka mellett, melyet a férfiak minden hátrány nélkül képesek elviselni?

Fairchild tanár e kérdésekre a következő feleleteket adja: Olyan esetekben, midőn a két nembeli tanulók megelőzőleg *egyenlő előképzettséget* nyertek: a tapasztalás szerint az egyetemen szellemi képesség tekintetében nincs köztük olyan különbség, mi megakadályozná azt, hogy a tanulmányok terén egyenlőképen haladhassanak. Az tagadhatatlan, hogy *minőségi* különbség van a két nem szellemi tehetségei között, de *mennyiségi* különbség, hogy t. i. a nő nem birna épen annyi szellemi munkát végezni s épen annyi ismeretet elsajátítani, mint a férfi, — ez nem tapasztalható. Sőt, akárhány példa van rá, hogy a nők hajlandóságával legkevésbbé egyező tanulmányokban, a classicus nyelvekben s a mathematikában egyes nőtanulók, a legszigorúbb kollégiumokon is, felülmulják összes férfikollégáikat.

Továbbá azt sem mutatja a tapasztalás, hogy a fokozott szellemi munka a kollégiumi nőtanulók egészségének különösen hátrányára volna. A betegségi esetek miatt történt leczkemulasztás a kollégiumi nőtanulóknál sem nagyobb, mint a férfitanulóknál s elismert tény, hogy a nőtanulók a pontos iskolalátogatás dolgában, úgy a high schoolokon, mint a kollégiumokon még lelkiismeretesebbek, mint a férfitanulók s apróbb betegségek korántsem szokták őket mindjárt odahaza tartani. S továbbá a kollégiumot végzett nő- és férfitanulók összehasonlító halálozási statisztikája sem kedvezőtlen a nőkre nézve.

2. Kérdezni szokták, hogy nem származik-e morális veszély a két nembeli tanulókra, azoknak az élet oly korszakában való folytonos együttlétéből, midőn a két nembeli ifjuságot egymáshoz vonzó hajlamok a legélénkebben működnek?

E kérdésre vonatkozólag az amerikai tapasztalás, úgy az Oberlin-kollégiumon, mint általában a vegyes oktatású kollégiumokon, azt mutatja, hogy az aggodalom ily irányban legalább is fölösleges.

A tanulók morális magaviseletét a kollégiumon is, a vegyes oktatásnak ugyanolyan irányú tényezői befolyásolják, melyeket a high schoolban való vegyes oktatás jellemzésénél felsoroltunk s a tapasztalás a kollégiumon még inkább azt bizonyítja, hogy mind-

ama veszedelemnek, mely az ifjúkorban leginkább ama kornak *túlhajtott képzelődéséből* származik, a legjobb orvosságát a folytonos együttlét közben tapasztalható mindennapos tények s prózai valóság képezik.

A mennyire nekem a vegyes oktatású kollégiumokon s egyetemeken alkalmam volt megismerni a férfi- és nőtanulók társas érintkezését s egymáshoz való viszonyát, részemről is azt találtam, hogy mindkét fél itt is csak oly komoly és hideg udvariassággal viselkedik egymás iránt, mint a high schoolokban.

Egy ízben jelen voltam a washingtoni Columbian-egyetemen a jogászok vitatkozó klubjában (Debating Club), melynek a férfi- és nőjogászok közösen voltak tagjai s a kifejlett élénk vitában a két nembeli ifjú jogászság ugyancsak kiméletlenül kritizálta egymást s egyáltalában nem tapasztaltam, hogy valami feltünő udvariasságot mutattak volna egymás iránt. Ugyanekkor az ifjú nőjogászok bátor, szónokias fellépésében s érvelésük erejében teljes meglepetéssel gyönyörködtem.

Még érdekesebb diáktársaságban voltam egy más alkalommal a Yale-egyetemen, New-Havenben. Meghívtak ugyanis az egyik egyetemi irodalmi-kör társas estéjére, melyen csakis a kör férfi- és nődiák tagjai s nehány meghivott vendég voltak jelen. A mulatság a mi jóféle hazai fogalmaink szerint, igen *gyönge* volt. Bornak, sörnek vagy bármiféle szeszes italnak nyoma sem volt, hanem annál több volt a *fagylalt* és *jeges víz*. Kezdetben a társaság egyetemi dolgokról, tudományos thémákról beszélgetett, aztán mikor már a jókedv a dupla porczió fagylaltól egy kissé *neki melegedett (!)*, elkezdtek adomázni. A közönség némely része azonban kifogyva látszott lenni adomáiból s mentegetőztek; mire a többiek nagy szivesen biztatták őket, hogy «mondja csak el még egyszer azt a multkorit». S az újból elmondott adomát mindannyian megint hálásan megtapsolták. Így eltartott a mulatság (!) körülbelül éjfélig s akkor hazamenés közben a kör férfitagjai még erősen mentegetőztek előttem, hogy «ne legyen ám azért rossz véleményem az amerikai diákokról, hogy ők ilyen *lumpok*».

3. Vannak, kik a kollégiumi vegyes oktatás ellen azt is fel-

hozzák, hogy «az kerülendő, mert megtörténhetik, hogy a kollégiumi férfi- és nőtanulók között esetleg oly bizalmas viszony fejlődhetik ki, mely vagy még a kollégiumon vagy később házasságra vezethet».

S ez az eset bizony tényleg nem egyszer előfordul az amerikai vegyes oktatású felsőbb tanintézeteken, de mentsége bizonyára igen könnyű, mert hiszen mikor tekintették azt bajnak s rossz példaadásnak, ha összeillő, tisztességes fiatal párok összeházasodtak? Ha ez baj volna, akkor a vegyes oktatás fölött az ítélet ki volna mondva; de ellenkezőleg, kétségkívül az volna *természet-ellenes* dolog, ha a két nembeli kollégiumi fiatalság között ilyen bensőbb viszony egyáltalában *soha sem* keletkeznék.

Észszerűbb tehát a kérdést úgy tenni föl, hogy a vegyes oktatású kollégiumokon s egyetemeken nem olyanok-e a körülmények, melyek elősegítik az elhamarkodott s össze nem illő házasságok létrejövetelét? S ha most erre a kérdésre keressük a választ, a vegyes oktatás barátai nyugton lehetnek; mert, hogy a két nembeli fiatalság egymás tulajdonait kellőleg kiismerje, — mi a boldog házaséletnek legfontosabb föltétele — arra jobb alkalmat, mint a minő a vegyes oktatású kollégiumon a tanuló ifjuságnak a tanteremtől a közös asztaloknál való prózai étkezésig tartó folytonos együttlétük közben adódik, — gondolni sem lehet.

Összefoglalva a vegyes oktatású kollégiumokon szerzett tapasztalatokat, arra a végeredményre jutunk, hogy a vegyes oktatásnak a felsőbb fokú tanintézeteken való behozatala ellen sem találunk alapos és számbavehető ellenvetésre; sőt, az mind a két nembeli tanuló ifjuságra épúgy előnyös, mint az alsóbb fokú tanintézeteken. Legmeggyőzőbben bizonyítja ez állítást az amerikai társadalomnak ama ténye, hogy a vegyes oktatású kollégiumokra s egyetemekre majdnem egyenlő számban küldi a férfi- és nőtanulókat.

A következőkben közlöm nehány vegyes oktatású nagyobbfajta kollégiumon s egyetemen * az 1892—93. tanévben beirt férfi- és nőtanulók számát:

* Az amerikai egyetem fogalmának magyarázatát l. alább.

Hiram-kollégium	férfi	223,	nő	154,	összesen	377,
Oberlin-kollégium	«	683,	«	809,	«	1492,
Ohio-Wesleyan-egyetem	«	643,	«	533,	«	1176,
Chicagoi egyetem	«	634,	«	342,	«	976,
Minnesota-állami egyetem	«	1208,	«	412,	«	1620,
Michigan-állami egyetem	«	2164,	«	614,	«	2778.

3. *Külön tanfolyamok nők részére a férfikollégiumokon s egyetemeken.* A nők felsőbb tanintézeten való oktatásának egy sajátságos módja még a kizárólagosan *csak nőtanulók részére* szervezett kollégiumi s egyetemi tanfolyamok rendszere. Ezt a rendszert 1878-ban a «*nők kollégiumi oktatását elősegítő társulat*»* (The Society for the Collegiate Instruction of Women) hozta létre először Cambridgeben, a Harvard-egyetemen. A társulat ugyanis kieszközölte, hogy a Harvard-egyetem tanárai — bizonyos tantárgyakból — külön tanfolyamokat tartsanak nőtanulók részére s hogy a tanfolyamok végeztével, az illető nőtanulók a rendes egyetemi vizsgálatokra is jelentkezhessenek. Ily módon az egyetem kitünő tanárainak leczkéi hozzáférhetőkké váltak nők részére is, daczára, hogy az egyetem — Amerika legrégibb, legjelesebb és legconservativebb egyeteme — állandóan vonakodott — s még maig is vonakodik — nőtanulókat rendes tanulók gyanánt falai közé befogadni.

A nevezett társulat Cambridgeban — a Harvard-egyetem székhelyén — az egyetem közelében, a külön tanfolyamok czéljaira alkalmas épületet emeltetett; fölszerelte azt a kellő szer tárakkal s laboratoriumokkal s végre, — a mi a nők felsőbb oktatásával foglalkozó amerikai tanintézeteknél úgyszólván magától értetődő dolog s első föltétel — a nőtanulók *bennlakására s teljes ellátására* alkalmas épületekről is gondoskodott.

Azt hiszem, ha nálunk a nők felsőbb oktatása nemcsak szép

* Mennyire szükség volna nálunk is ilyen társulat megalapítására! Csakis ez mozdíthatná elő nálunk is, a nők felsőbb oktatását oly mértékben, a mint az kivánatos volna.

szó akar maradni, hanem valósággá akar válni, akkor bizonyára nálunk is felette üdvös dolog leend, ha t. hölgyhallgatóim is — az amerikai hölgyek példájára — az ügyet kezükbe veszik s a leendő egyetemi nőtanulók bennlakására alkalmas internatust nálunk is mielőbb megvalósítani törekszenek.

A cambridge-i Harvard-egyetemmel kapcsolatban létesített ú. n. «egyetemi toldalék» (Harvard-Annex) rövid idő alatt népszerűségre tett szert s 1892—93-ban több mint harmincz egyetemi tanár s docens adott abban leczkéket s a beirt nőtanulók száma 241 volt.

A Harvard-Annex-hez hasonló berendezést legujabban a New-York városban létező Columbia-kollégiumon is létesítettek s ezenkívül szóban van azt még egyéb férfi-kollégiumokon is meghonosítani; ámbár ez intézkedés mnidenütt csak *átmenetinek* tekinthető, mert bizonyosra mondhatjuk, hogy előbb-utóbb az összes amerikai kollégiumok s egyetemek be fogják vezetni falaik közé a vegyes oktatást, s akkor a külön tanfolyamok, mint fölösleges intézmények maguktól feloszlanak.

4. *Nők az egyetemi szaktanulmányokon.* E czím alatt értem a nőtanulók oktatását a szakpályákra vezető felsőbb tanintézeteken; nevezetesen: a *jogi, orvosi, mérnöki* stb. tanintézeteken. Eme szaktanintézetek az amerikai kollégiumokon s egyetemeken igen változatos csoportosításokban szoktak jelen lenni. Mikor a kollégiumon semmi határozott szakpályára vezető fakultás nem létezik, akkor az a *tulajdonképeni kollégium*; gyakran azonban azok egy-két vagy több szakfakultást is tartalmaznak s ekkor, az európai értelemben vett egyetemhez közelednek. Az amerikai *egyetem* (University) azonban szintén csak ritkán hasonlít az európai egyetemhez s gyakran ez is kebelében tartalmazza a kollégiumi fakultást s ezenkívül a szakfakultásokat a legkülönbözőbb csoportosításban. Előfordul továbbá, hogy az egyes szakfakultások egészen önálló tanintézeteket képeznek s azok — mint nálunk a jogakadémiák — semmiféle egyetemmel nincsenek kapcsolatban. Jogi-, orvosi tanintézet tényleg több létezik Amerikában az egyetemeken kívül, mint azokkal összeköttetésben.

Mind ezek a felsőbb tanintézetek, nagyrészt magánjellegű alapítványos intézetek lévén, teljes autonom joggal rendelkeznek a fölött, hogy bebocsássák-e falaik közé a nőtanulókat s hogy, valjon azokat csak némely egyes vagy az összes tanfolyamokra bocsássák-e be? Ez önrendelkezési szabály alól kivételt csupán az állami költségen fentartott egyetemek képeznek — minők leginkább a nyugati államokban vannak — melyeken a fentartó állam maga szabja meg az egyetemre való beléphetés föltételeit.

A tudományszomjas nőtanulóságnak mindenesetre elég választéka van a felsőbb szaktanintézetek minden fajtájában válogatni s épen ez a körülmény teszi tanulságossá annak vizsgálatát, hogy eme *teljesen korlátlan szabadság* mellett, micsoda tudományos pályákra mennek a nők leginkább vagyis mily pályákra van leginkább hajlamuk? Röviden tehát megismertetem, hogy e különböző szakintézeteken mennyire szerepelnek a nőtanulók s mily eredménynyel működnek pályájukon az életben is?

a) *Theologia.* Nekünk furcsának tetszik, hogy nők a theologiai pályát tanulmányozzák s következésképen papnak készüljenek, de Amerikában igen elterjedt vélemény az, hogy a papi pálya kiválóan a nőknek való s rájuk e pályán nagy jövő vár s már eddig is több népes protestáns vallásfelekezet, nevezetesen a methodista, baptista, universalista, unitárius stb. felekezet kijelentette készségét, hogy a kellő theologiai képzettséggel biró nőket papnak felavassa s működésüket bármely hitközség élén elismerje s támogassa. Az említett vallásfelekezetek theologiai tanintézetei fel is veszik rendes tanulók gyanánt a nőket kebelükbe, de eddigelé, daczára minden buzdításnak, mindössze csak mintegy 200 nőpapot képeztek ki; kik tényleg — az Egyesült-Államok különböző részeiben — a papi szószéken, valamely hitközség élén szerepelnek.

b) *Jogi pálya.* A nőknek a jogi tanintézeteken való szereplése lényegesen összefügg azzal, hogy valamely állam törvényszerűleg megengedte-e határain belül a nőknek az ügyvédi gyakorlatot; s mivel ezt még korántsem az összes államok engedték meg, természetesen a nők csak az olyan államokban mennek a

jogi tanintézetekre, melyekben részökre az ügyvédkezés is engedélyezve van. Legtöbb jogot engednek a nőknek e tekintetben a nyugati államok; s eddig a keleti államoknak csak nehányában, nevezetesen Maine, Massachusetts, Connecticut, New-York államokban van a nőknek az ügyvédkezés megengedve. A nyugati államok jogi tanintézetein már több nő jogtanár is van s a chicagói legnagyobb *jogi szaklap szerkesztője* szintén *egy nő.*

c) *Orvosi pálya.* Az Egyesült-Államokban a 40-es évek végén kezdték először hangoztatni a nők különös hivatottságát az orvosi pályára, de, mivel az orvosi tanintézetek eleinte vonakodtak a nőknek tanfolyamaikra való bebocsátásától, itt is az látszott a kérdés legbiztosabb megoldási módjának, a mi a kollégiumokra való belépés kérdését megoldotta, t. i. *külön orvosi szakiskolák felállítása* kizárólag *nők részére.*

Bostonban egy társulat alakult, a «*nők orvosi oktatásának egyesülete*» (Female Medical Education Association), mely társulat 1848-ban megnyitotta az első nőorvosi egyetemet, «New England Female Medical College» czímen. Ez intézet 1874-ben egyesült a Boston University»-vel s azóta ez egyetem orvosi fakultásán a nők és férfiak együtt tanittatnak s 1892—93-ban, 154 orvostanhallgatója között 91 férfi s 63 nőtanuló volt.

1850-ben a bostoni nő-orvosegyetem példájára Philadelphiában is alapitottak egy nő-orvosegyetemet, — mely maig is virágzik — s a példát másutt is követték, úgy hogy ez idő szerint összesen tíz nőorvosi tanintézet van az Egyesült-Államok következő városaiban: Atlanta, Baltimore, Cincinnati, Chicago, Louisville, Minneapolis, New-Yorkban kettő, Philadelphia, St.-Louis.

A nő-orvosegyetemek sikere azonban arra indította a többi orvosi szaktanintézeteket, hogy ők is lassankint megnyissák kapuikat a nőtanulók előtt. A jelenlegi 166 amerikai orvosi tanintézet közül eddig 36 vesz föl ugyanazon föltételek mellett nőtanulókat, mint férfitanulókat s eme tanintézetek közt van Amerikának nehány legnagyobb egyeteme is, mint az Ann-Arbor-i egyetem Michigan-államban; a californiai egyetem San-Franciskóban; az Iowa-állami egyetem Iowa-city-ben, stb.

Daczára, hogy ilyképen a nőorvosok kiképzésére a legjobb alkalmak állnak rendelkezésre s az összes magasabb tudományos pályák közül erre a pályára ösztönzik a nőket legjobban, a nőorvosok száma eddig korántsem öltött oly mérveket, mint azt sokan előre gondolták s azok még egyáltalában nem csinálnak a férfiorvosoknak oly versenyt, mitől szinte sokan tartottak. Eddig a nők még határozottan vonakodni látszanak az orvosi pályára való lépéstől; másrészt a közönség jelentékeny része is még bizalmatlansággal fogadja a nő-orvosokat, a mi szinte nem hat rájuk serkentőleg. Ez idő szerint mindössze csak mintegy ezer nőorvos működik az Egyesült-Államokban s számuk egyáltalában nem látszik gyorsan szaporodni.

d) *Technikai pályák.* Ide sorolom a különböző mérnöki, építészeti, vegyészeti, gazdasági stb. pályákat s róluk jelenleg csak annyit említek meg, hogy ámbár eme pályák a legkevésbbé látszanak összeillőnek a női természettel s hajlamokkal, mégis — bár még igen elszórva — e szakpályák mindegyikén találunk már Amerikában nő képviselőket. S közülök néhányan már eme pályákon is sikert arattak s elismert névre tettek szert. Hogy csak egy feltünőbb példát említsek: a chicagói kiállítás nőszakosztályának impozáns épületét (Women's Bulding) egy bostoni *nőépítész* tervezte s ez az épület úgy stylszerű, csinos külseje, mint belső berendezésével a látogatók általános tetszését vívta ki.

A technikai tanintézetek ez ideig, úgy látszik, még nagyobb szabadelvűséggel fogadják be a nőtanulókat, mint az egyetemek, mert az Egyesült-Államok legtöbb műegyeteme s gazdasági tanintézete korlátlanul fölveszi a nőtanulókat; sőt a conservativ Bostonban, Amerika leghíresebb műegyeteme, a «Massachusetts Institute of Technology» is, az összes fakultásaira bebocsátja a jelentkező nőtanulókat.

e) *Tanítói pálya.* Már említettük, hogy az amerikai alsóbb fokú oktatás terén, vagyis az elemi és középiskolákban, az oktatás jelentékeny részben nőtanítók kezében van s így ez a szakpálya az, melyen a nők eddig aránylag a legnagyobb számban működnek s a férfiakat e pályáról — látszólag — majdnem teljesen leszorították.

A férfiaknak a tanítói pályán való csekélyebb szerepe azonban, a valóságban mégsem abból származik, mintha a nők tulságosan tódulnának e pályára, hanem az egyedül annak a körülménynek az eredménye, hogy a férfiak a kevéssé jutalmazó tanítói pályától állandóan vonakodnak s inkább egyéb, jobban fizető pályákra lépnek, melyekben az Egyesült-Államokban még ez idő szerint eléggé válogathatnak.

Az elemi (primary és grammar) iskolai tanítók szakképzettségüket az állami vagy városi tanítóképzőkben (Normal School) nyerik; a high school tanítók pedig részben szintén a normal school felsőbb tanfolyamaiból kerülnek ki; a jobbfajta high schoolok tanítóitól azonban, kollégiumi vagy egyetemi előképzettséget követelnek.

*

Sokat beszélhetnénk még azokról a tapasztalatokról, hogy a fönnebbi pályákon, miként felelnek meg a nők a várakozásnak? s hogy valjon nem volna-e tanácsos őket e szakpályák egynémelyikéről végképen leszorítani s csak némely pályára, pl. az orvosira, tanítóira bocsátani őket?

Mindezen kérdések taglalásába ezuttal nem bocsátkozom, csak konstatálom rájuk vonatkozólag az amerikai szakférfiak véleményét, hogy az eddigi tapasztalatok szerint, a női tehetség a férfi tehetséggel bármely tudományos pályán megbirja a versenyt s minden pályán voltak a nők között is erősebb és gyöngébb tehetségek, csak úgy, mint a férfiak között. Attól sem kell tartani, hogy a nők szellemi egyenlősítése a férfiakkal, elvonná őket a családi pályától, megrontaná a nőiességet s a szellemi pályákra terelve a nőket, azok ott erős versenyre kelnének a férfiakkal, mi sulyos nemzetgazdasági bajokat vonna maga után.

Rosszul ismeri az emberi természetet az, ki elhinni képes, hogy a nő szellemi képességeinek fejlesztése megronthatná benne természeti alkotásának virágát: a nőiességet, mert ezt és a családi életre való hajlamot soha semmiféle tanulás és szellemi munka nem fogja kiirtani a nőkből. Az ő vágyaiknak végczélja örökké a családi élet fog maradni.

Az amerikai tapasztalás csak azt mutatja, hogy a tanult nők, mivel szükség esetén maguk is képesek magukat fentartani, nem iparkodnak *minden áron* férjhez menni, — a mi az önfentartásra képtelen nőknél bizonyára gyakran történik — hanem lehetőleg megválogatják jövendőbelijöket s ahhoz mennek feleségül, kiben boldogságuknak biztosítékait feltalálni vélik s így ők nem fogják oktalanul a boldogtalan életű családok számát szaporítani, melyek nemzetgazdasági becse úgyis kétséges.

Igaz, hogy az egyetemet végzett amerikai nők közül átlag csak 50% megy férjhez, de, úgy mondják, ezen házasságok között aztán a válás csak rendkívül ritkán fordul elő. Egy amerikai iró szerint: «az egyetemet végzett nőkkel kötött szerencsétlen házasság tényleg ismeretlen».* S a tanult nő sokféleképen hasznára válhatik családjának, mert gyermekeit jobban képes ápolni; oktatja, tanítja őket; férjének pedig minden szellemi foglalkozását megérteni s abba behatolni képes s ezáltal neki nagy segítségére is válhatik. Elfogulatlanul itélve csak a tanult nő lehet valóban egyenlő rangú társa férjének. Az, a ki férjénél alacsonyabb szellemi képességgel bir, a családban többé-kevésbbé mindig alárendelt helyzetben marad.

Továbbá, az amerikai tapasztalatok — legalább eddigelé — azt mutatják, hogy az az aggodalom is fölösleges, hogy a nők szellemi egyenlősítése következtében a nőknek valamely tudományos pályára való tódulása, az arra való szakerőknek olyan elszaporodását idézné elő, hogy a férfiak arról esetleg teljesen leszorulnának. Úgy látszik ugyanis, hogy a nők természeti hajlamaik s rátermettségük szerint minden pályán maguk a legczélszerűbben fogják szabályozni a nekik való szerepeket s a mely pálya hajlamaikkal és természeti alkotásaikkal nem egyezik, attól ők — természetszerűleg — mindig tartózkodni fognak. Következésképen nem mondható túlzásnak, ha azt állítjuk, hogy a női tehetséget a szellemi pályák bármelyikéről eltiltani nemcsak fölösleges és korunk szabadelvű irányával meg nem egyező alaptalan elfogult-

* «The Century Ill. Monthly Magazine». 1895. é. f. 6. sz. 948. l.

ság, hanem az, a férfiak részéről valóságos *önzés*, mi az erősebb nemhez a gyöngébb nemmel szemben egyáltalában nem méltó.

*

Befejezésül — és t. hölgyhallgatóimhoz szóló némi figyelmeztetésül — legyen szabad még egyszer hangsulyoznom azt a módot, hogy miképen volt Amerikában lehetséges a nők térfoglalása az összes tudományos tanintézeteken s pályákon?

Ez ugyanis — mint az elmondottakból is eléggé kitűnt — mindenek fölött *maguknak az amerikai nők kitartó tevékenységének s agitáló működésüknek az eredménye*. Tagadhatatlan, hogy a körülmények s az amerikai társadalom felfogása is kedvező volt czéljaikra nézve, de, mind e mellett a legtöbb eredményt mégis csak a saját tevékenységük, egyetértő működésük s sokszor áldozatkészségükkel vivták ki s néha igen erős akadályok ellenében. Ők egyesületeket alkotva, egymással vállvetve, közös akarattal harczoltak lépésről-lépésre a nők jogaiért s legkivált az ő saját erélyüknek tulajdonítható, hogy ma közmondás Amerikában, hogy «a mit a nők akarnak, azt mindenki akarja».

Önökön mulik tehát t. hölgyeim! hogy a nők, a tudomány s szellemi élet terén hazánkban is kivívják maguknak azt a helyet, mely Magyarországnak Istentől bizonyára nemcsak külső szépségben, de belső lelki és szellemi tehetségekben is gazdagon megáldott nőit méltán megilleti.

Budapest.

Krécsy Béla.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A II. Egyetemes Tanügyi Kongresszus Nőnevelési Osztályában tárgyalandó tételekre eddig a következők küldöttek be határozati javaslatokat:

1. «*A leányok gazdasági oktatása és az ismétlőiskolák*» című tételhez *Lázárné Kasztner Janka* javaslatai: *a)* Állíttassék minden községben ismétlőiskola a leányok számára, hová az iskolából kikerült ismétlőköteles leányok járjanak. *b)* Ezen iskolák mindegyikéhez külön tanítónő alkalmaztassék. *c)* Ez iskolákban a *nevelés intellektuális czélja* a valláserkölcsi érzelemnek megszilárdítására és a nemzeti érzelem fejlesztésére irányuljon. *d)* A *gyakorlati czél* megvalósítására szolgáljon az egészség ápolásáról, a gyermekek testi gondozásáról, a betegápolásról, a népnél szokásos háztartás és főzés vezetéséről és gyakorlásáról tartott oktatás. Az iskola kertjében gyakorolják a kertészkedést. A házi ipart minden ismétlőiskolában meg kell — okos körültekintéssel és alkalmas megválasztással — honosítani *e)* Tanügyi kormányunk vegye tervbe a közoktatási törvény revíziójával az ismétlőiskolák ujjászervezését és egy részletes terv kidolgozását. *f)* Gondoskodjék közoktatási kormányunk, hogy az ismétlőleányiskolák számára a kitűzött czélnak megfelelő olvasókönyvek szerveztessenek.

Ugyanezen tételhez *Freund Vilma* határozati javaslatai: *a)* A leány-ismétlőiskolák reformja elodázhatatlan. *b)* Az iskolakötelezettségnél ne a kor (12 év), hanem bizonyos iskolák elvégzése legyen mértékadó; így az alsófokú népoktatásnál a 6 osztályú elemi népiskola és a reá következő ismétlőiskola 3 évi folyamának teljes elvégzése legyen kötelező. *c)* A leány-ismétlőiskolák alakíttassanak át *rendszeres* továbbképző tanfolyamokká. *d)* E továbbképző tanfolyamokat gazdasági, illetve háztartási tanfolyam fejezze be. *e)* Intéztessék kérvény a hatóságokhoz ilyen gyakorlati irányú továbbképző tanfolyamok mielőbbi létesítése érdekében.

2. «*A leányok erkölcsi nevelése az iskolában*» című tételhez *De Gerando Antonina* javaslatai: *a)* Fejleszteni kell a jellemet, akaratot, hősiességet. *b)* A jóság, igazságérzet, önfeláldozás fejlesztésére oltsunk szeretetet a növendékek lelkébe. *c)* A művészi érzék és örökszép kultászának fejlesztésére ne 24 órára kötelezett, rosszúl fizetett napszámosokat, hanem művészi érzékkel biró, pályájuk iránt lelkesülő, anyagi gondoktól ment egyéneket alkalmazzunk. *d)* Legyen minden iskolának művészeti múzeuma. *e)* Rendezzen az iskola szép, lélekemelő hangversenyeket. *f)* A haza nagy művészei, irói érdeklődjenek az iskola

iránt, keressék fel azt és buzdítsák a szépre, a remekművek megértésére.

Geöcze Sarolta tételei ugyanezen tárgyban. (Nem javaslatok, csupán az előadás vázlata.): A nő helyzete a mai társadalomban. — A családélet bomlása. — A nő, mint a családok boldogulásának, vagy romlásának tényezője. — A családalapítás nehézsége. — Minő e bajok orvoslása. — A nők munkakörének kiterjesztése. — A baj gyökere. — Az erkölcsi alap elégtelensége. — A családi kör s az iskola mulasztásai ez irányban. — Miben nyilvánul a leánygyermekekben az erkölcsi alap hiányos volta? — Mit tehet az iskola a saját hatáskörében ez erkölcsi alap kiépítésére és megszilárdítására? — Mit tehet az iskola a sajátlagosan női erények (szelidség, gyöngédség, türelem, önfeláldozás stb.) fejlesztésére. — A vallásos érzés és kegyelet fejlesztése. — A fegyelmezés módja. — Mily pedagógiai eljárással lehetne az egyes tárgyak tanítását is az erkölcsi nevelés érdekében gyümölcsöztetni. — Az iskola magatartása a szülőkkel szemben. — A tanító egyénisége s annak hatása a tanulók erkölcsi életére.

3. «*A leányok internátusi nevelése*» *Wolmann Elma* javaslatai: *a)* Internátusokra főként az árva, vagy félárva gyermekek, továbbá azok érdekében van szükség, kiknek szülei az iskolákkal bíró városoktól távol laknak. *b)* Az internátus a szülei házat pótolja, a nevelők anyahelyettesek legyenek. *c)* Az internátus hygienikus szempontból kifogástalan legyen. *d)* Az internátusnak túlzsúfoltnak lenni nem szabad. Igen sok gyermek együttnevelése akkor sem jó, ha elég hely és nevelőszemélyzet áll rendelkezésünkre. *e)* Az internátusnak állandó orvosi felügyelet alatt kell állania. A felügyelő orvos és az internátus házi orvosa egy személy nem lehet. *f)* Az internátusnak látogatására időnként kiváló pedagógiai műveltségű nőket kell hivatalból kiküldeni. *g)* Az állam az árvaházak magán- és felekezeti internátusok felügyeletére is folyjon be, s azokat időnként női kiküldötteivel vizsgáltassa meg. *h)* Az internátusi nevelést vallásos, erkölcsös és hazafias szellem lengje át. *i)* Az internátus belső élete családias jellegű legyen; egyes tagjait az önzetlen szeretet füzze össze. *k)* Fejleszszük a növendékekben a kötelességérzetet és munkakedvet; szoktassuk a leányokat takarékosságra.

Ugyanezen tételre *Seltenreich Löcsei Emma* tételei: Az internátus legfőbb nevelő eszköze a szeretet legyen. — A fegyelem szigorú és következetes legyen. — A hazaszeretetet (ünnepélyek, színművek, tanítás által) különös gonddal kell fejleszteni. Neveljen az internátus szigorú igazságszeretetre. — Szerénységre és egyszerűségre szoktassuk a növendéket. — Fogjuk be őket házi munkára s kedveltessük meg velük a házi foglalatosságot. — A türelmet és önfeláldozást fejleszszük bennük, erős kötelességérzettel párosulva.

4. «*A leányok középfokú oktatásának reformja, tekintettel a nők egyetemi képzésére.*» E tételre *Marusák Pál* a következő javaslatokat küldte be: *a)* Hálával és örömmel üdvözli a kongresszus mindazon intézkedéseket és törekvéseket, melyek a nők egyéniségének és természetadta képességeinek az eddiginél nagyobb mértékben való érvényesítését czélozzák; hálával fogadja nevezetesen a vallás- és közoktatásügyi minister úrnak ama liberális és nagyjelentőségű elhatározását, melylyel a legmagasabb tudományos képzést, az egyetemek látogatását a nők szá-

mára is hozzáférhetővé tette; a nőnevelés általános czéljául azonban nemcsak diplomára (kenyérkeresetre) képesítő szakképzést, hanem a tiszta, önmagáért való s minél teljesebb műveltséget kívánja tekinteni. *b)* Szükségesnek tartja ehhez képest a nőnevelésnek minden irányban, főleg azonban a középső fokon, melyre kétségen kívül a legnagyobb súly esik, mélyítését, szélesítését és erősítését. *c)* De nem csatlakozik ahhoz a mozgalomhoz, mely a középfokú leányoktatást a fiúkéval egyező új intézetbe (leánygymnáziumokba) kívánja terelni; mert ilyen új intézetek, a mennyiben azok mai középfokú leányiskoláinkat teljesen absorbeálni akarnák: 1-szer *nem szükséges,* 2-szor *nem is lehetséges,* s 3-szor az általános nőnevelésre határozottan *veszedelmes lenne. d)* Sürgeti e helyett a középfokú nőnevelés legfiatalabb intézményének, a felsőbb leányiskolának tökéletesítését és megszilárdítását; nevezetesen, hogy az 1. minden korlátozó melléktekintettől (polgári iskola, tanítónőképző stb.) függetleníttessék, 2. mint önálló intézmény, annak összes attributumaival törvénybe igtattassék, 3. szervezete és tanterve revisió alá vétessék; 4. a tanítás sikerének és egyöntetüségének biztosítására részletes utasításokkal láttassék el. *c)* Végül a nők egyetemi tanulására vonatkozólag ugyancsak a felsőbb leányiskolák jogosíttassanak fel ott, a hol annak szüksége mutatkozik, két éves fakultativ kurzusok berendezésére, melyeken a felsőbb leányiskola bevégzése után az arra hivatottak (miután a latin nyelvet mint rendkívüli tantárgyat már a felsőbb leányiskola V. osztályától kezdve tanulták), speczialiter az érettségi vizsgálatra lennének előkészítendők.

Midőn a tételeket itt közöljük, ismételve felhívjuk olvasóink figyelmét a kongresszusra. A kongresszuson a föntebbieken kívül előadást tartanak még *Szuppán Vilmos:* «A leányok középfokú oktatásának reformjáról», *Dr. Beke Manó* és *György Aladár* «A nők munkakörének kibővítéséről». Továbbá *Thuránszky Irén* és *Csepreghy Endre* a tanítónő és nevelőnő képzésről. A kongresszus iránt általában nagy érdeklődés mutatkozik, mely remélhetőleg teljes mértékben érvényre fog jutni a «Nőnevelési Osztály» munkálkodásában is. Legtekintélyesebb vidéki és fővárosi tanítónőink s a társadalom számos kitünősége megigérte részvételét. Minden számottevő pedadogus büszkeségének tartja e kongresszuson résztvenni, s a távolmaradni kényszerülők a legőszintébb sajnálkozásuknak adnak kifejezést. Adja az Isten, hogy a buzgóság leánynevelésünkre nézve nagy haszonnal járjon.

*

Az «ezerév» ünneplése a m.-szigeti állami felsőbb leányiskolaban. (Levél a szerkesztőhöz.) Tisztelt Szerkesztőnő! Engedje meg, hogy széles körben olvasott folyóiratában, a «Nemzeti Nőnevelés»-ben egy kis helyet kérjek annak a lélekemelő ünnepélynek rövid leirására, mely városunkban május hó 9-én tartatott. Hadd olvassák ezt az ország minden részében, hogy itt, a haza véghatárán, hogy ünnepelték az iskolák hazánk ezer éves fennállásának örömünnepét.

Az országos közp. iskolai tanáregyesület helybeli körének elnöke még múlt év november havában tette meg azt az indítványt, hogy az ezeréves ünnepet városunk összes tanintézeteinek növendékei együttesen tartsák meg. Miután a kör az indítványt egyhangúlag magáévá tette s

annak elfogadására az összes tanintézetek főhatóságait megnyerte, megtették a szükséges előintézkedéseket. Az ünnepély megtartása eredetileg május 2-ára volt tervezve, de a fellépett kanyaró-járvány miatt 9-ére halasztatott.

Megérkezett május 9-ike. Mintha a jó Isten maga is gyönyörködni akart volna abban a festői képben, mely délelőtt 10 órakor a város főterén kibontakozott, az előző zord napok után a legpompásabb tavaszi nappal ajándékozá meg az ünnepelni akaró növendék sereget. Fél nyolczkor az iskolák növendékei felekezetek szerint templomba mentek s annak végeztével megtartották az előírt iskolai ünnepélyeket. Fél tizkor már kezdtek a növendékek kivonúlni a gyülekező helyre, honnan együttesen történt a felvonulás. A város fellobogózása, a főtéren álló házak lobogókkal, szőnyegekkel és virágfüzérekkel való feldiszítése jelezte a nem mindennapi ünnepély idejét. Maga a főtér tele tüzdelt fenyőágakkal, az egyes iskolák növendékeinek helyeit jelző táblákkal, a 200 növendékből alkotott vegyeskar számára emelt, gyönyörűen feldiszített dobogóval emelték a külső hatást. Pont tíz órakor kezdődött a felvonulás. A növendékek négyes sorokban sorakozva, a szlatinai sóvágó zenekar által játszott Rákóczy-induló hangjai mellett, a zászlók megszámlálhatlan sokasága alatt haladtak végig a Lónyay-úton, a megyeháza előtt s sorakoztak a főtéren iskolák szerint. Ott voltak az összes állami és felekezeti elemi fiú- és leánynövendékek, a róm. kath. polgári- és állami felsőbb leányiskola, a róm. kath. állami és ref. főgymnasium, az állami tanítóképezde, a jogakadémiai lfjúság. Mindenik iskola saját tantestületének vezetése mellett. A leányok legnagyobb részt fehér ruhában, mellükön mindnyájan nemzeti színű csokorral, a fiúk szintén ünnepi öltözetben, egy-egy csokorral, vagy emlékéremmel mellükön. — A 3000 növendéknek felvonulása is megkapó szép látványt nyújtott, ímpozánsabb volt a kép, midőn a sereg az ezrekre menő nézőközönség előtt, a diszbe öltözött önkéntes tüzoltók által elzárt főtéren példás rendben, minden zavar nélkül elhelyezkedett. Midőn a felvonulás bevégződött, a zenekar megadta a jelt az ünnepély kezdetére. Első pont volt a «Szózat»-nak együttes éneklése zenekisérettel. Nem egy-két szemben csillogott a meghatottság könyüje, midőn a háromezer gyermek szép éneke felhangzott. Ezután Kovásy Zoltán állami tanítóképezdei h. igazgató tartott buzdító, lelkesítő szép beszédet. A beszéd után a 200 tagból álló vegyes kar énekelte el alkalmi szöveggel Bethoven «Isten dicsősége» című énekét. Majd Mokcsay Zoltán jogászegyesületi elnök szavalta el hévvel, bensőséggel ez alkalomra írt költeményét. Végül zenekiséret mellett ismét az összes növendékek énekelték Petőfi «Járjatok be minden földet» című költeményét. Az ének után rázendített Rákóczy-induló jelezte, hogy az ünnepély véget ért s a növendékek visszavonultak saját iskolájuk falai közé. Délután az elemi iskolai növendékeken kívül az összes tanintézetek növendékei zenekiséret mellett kivonúltak a városi mulató kertbe, hol tornázással, játékkal és énekléssel töltötték az időt. Itt és így végződött az a szép ünnepély, melyről a város előkelőségei is úgy nyilatkoztak, hogy ennél megkapóbb, lélekemelőbb ünnepélynek soha nem voltak tanúi.

Hogy minő benyomást hagyott hátra az a jóra, szépre fogékony gyermek- és ifjú keblekben, midőn kor-, nem-, felekezet- és nemzetiségi

különbség nélkül, Isten szabad ege alatt, ezer meg ezer hallgató közönség előtt, együttesen önthették ki szivök érzelmét a szép énekekben, azt képzelni lehet. A szorosan vett iskolai ünnepélyek már megszokottak lévén a növendékek előtt, nem ragadják úgy meg lelköket, mint az előttük szokatlan s már ennélfogva is kimagasló ünnepély. Mily szép lett volna az, ha hazánk minden nagyobb városában, hol többféle nemzetiség, többféle felekezet lakik, s különböző jellegű és fokú iskolák vannak, így ünnepelték volna meg a növendékek hazánk fennállásának ezer éves ünnepét. *M. M.*

*

Az «ezerév» ünneplése Fiumében. Nagyszerűen, lélekemelőn ülte meg Fiume is, hazánk e dédelgetett legifjabb gyermeke, Magyarország ezeréves fennállásának emlékünnepét.

A fellobogózott, virágfüzérekkel díszített városi szinházban együtt tartotta ünnepélyét valamennyi állami iskola, a város elökelősége jelenlétében. Ott voltak: a királyi kormányzó, Batthyányi Lajos gróf, Ciotta polgármester, Selletich alpolgármester, a különböző hivatalok fejei teljes számmal s a város hazafias lakosságának színe-java.

Matisz János, főgymn. tanár, igazgató helyettes olasznyelvű beszéde, s a közönség által állva végighallgatott Hymnus lelkes hangjai nyitották meg az ünnepélyt, mely dr. Csepreghy főgymn. tanár és Dónáth polg. iskolai igazgató beszédeivel, s a főgymnasiumi, felső kereskedelmi iskola, polgári iskolai tanulók szavalataival, énekeivel folytatódott.

Ezután következett az ünnepély legköltőibb része: Steuer János, «Az Ezer éves Magyarország» című drámai allegóriája az elemi és felsőbb leányiskola növendékei által előadva. Az ünneplés okát, s az egész kis színmű szerkezetét (1. a haza múltja, 2. jelene, 3. a jövő) kifejtő Előhang után fényes képpel tárúl fel előttünk a magyar történelem, csengőbongó rímmel jut fülünkbe a magyarázó szöveg. A mohácsi vész után a törökkel való harczok ideje elevenedik meg szemeink előtt; látjuk az akkori idők egy előkelő nemesi udvarában a magyarok szomorú sírva-vigadását. Az ünnepélyen megjelenik a kobzos, Tinódi Sebestyén, ki török álruhában lopódzott át a török hadseregen, hogy szerte vigye a csüggedő hazában az egri diadal hirét. Élénk színekkel festi a lelkes harczot, a török kudarczát, az egri nők hősiességét, majd egyetértésre buzdítja honfitársait s kardot rántva, eskűt tesznek valamennyien a legszentebb hazaszeretetre. Körös körűl, mintegy az egész nemzet visszhangjakép az eredeti Tinódi dallamra fölhangzik az eskű újra, s ezután fölharsannak a Rákóczy-induló csatákra hívó hangjai.

A 2-ik kép a most már békét élvező föld népének életéből mutat egy kedves jelenetet. Parasztgyerekek játszanak, kergetődznek, körülfogják a belépő ifjú pásztort s megkérik, hogy fújjon nekik egy nótát. A pásztor halk furulyaszó mellett elmond egy népdalt. Ekkor hangos dalolással fölbokrétázva jönnek az arató leányok, legények, elől egy hajadon, rózsakoszorúval fején. A pásztor a rózsakoszorús leánynak egy dallamos kis vers kiséretében mezei virágokból kötött bokrétát ad át, ez pedig borral kinálja őt. Mindnyájan áldomást isznak, éltetik a hazát, s végre víg dalolással tánczba kezdenek.

A 3. képben a szín közepén egy emelvényen Hungária áll, fején koronával, kezében karddal és paizszsal. A tudomány, művészet, költészet, igazságszolgáltatás géniuszai környezik; egy gyermek babérágat nyújt felé a magasba; jobbján a vitézek, úrnők, apródok, balján a nép festői csoportokban. A színfalak mögül Kölcsey Hymnusza hallatszik. A jobboldali csoportból előlép a lantos, s a Mindenhatótól a viharos századok után áldást kér le a szabadság szent földjére, Magyarországra. Ezután kiválik a nép közül a pásztor, fölidézi az elhúnyt nagyok emlékezetét, kik éltek, a szabadsághősökét, kik haltak a honért. Végül virúló, hatalmas hazánkról ihlett ajakkal mondja:

«S élni fog, bárha a századok rohannak,
Leszen még második ezer éve annak!»

Mire megzendültek az egész tanuló ifjúság ajkán a Szózat fenséges hangjai.

A hatás, mit a hazaszeretet, költészet, ifjúság egyesített varázsa a nézőkre gyakorolt, leírhatatlan. Az az ezernyi tömeg, mely gyermekei által, kiknek ajkáról magyar szó csengett, a nemzettel, a nemzet dicsőségével magát egybelorrni érezte, mély megilletődéssel figyelte a darab folyását. Majd a jelenetek végével olyan erővel zúgott fel a tetszészaj, a milyen csak igaz érzések tolmácsolója. Túláradó hazafias lelkesedés töltötte be a szinházat, csalt örömkönyet a szemekbe, s az a meghatottság, mely a jelenvoltak szívét mintegy távoli édes anyánknak, hazánknak hozzánk is elhallatszó szerető szavára eltöltötte: tudom, mély, kitörülhetetlen emlékeket hagyott hátra minden lélekben, s e perczek érzelmei a politikánál erősebb, tartósabb szálakkal fűzték hozzánk olaszajkú honfitársaink szivét. *Sz. J.*

*

Külföldi női pedagogusok milleniumi látogatása. Az ezredéves kiállítás több kitünő külföldi tanítónőt vonzott hazánk fővárosába, kik itt a nevezetesebb nőnevelői intézetéket sorba látogatták. Ily érdekes vendége volt e hó 10-én az Andrássy-úti tanítónőképző intézetnek. Ugyanis *Luise Lindstedt.* Svédországból, az *Alingsas* város felsőbb leányiskolájának igazgatónője egy hetet töltvén fővárosunkban, ezen intézetet is meglátogatta. Berta Ilona intézeti tanítónő megmutatta a ritka vendégnek az intézet berendezését, mely a mivelt és világlátott svéd igazgatónőnek igen megtetszett. Lindstedt úrhölgyet Schön József, lapunk munkatársa kalauzolta Budapesten és a kiállításon és hogy mennyire tetszett itt minden, miféle tanulságos megjegyzéseket tett egyik másik dologra, arról a jövő számra igért nekünk t. munkatársunk bővebb tudósítást.

Ezuttal megemlékezünk egy másik vendégünkről: Conti grófnéról is. A grófné, teljes nevén Maria Conti di Cogorno nat a Jonni, az olasz állami leányiskolák egyik főfelügyelője «ispettrice governativa degli educandati femminili». Fővárosunkba az olasz kormány megbizásából érkezett, hogy az országos kiállítást megtekintse. E közben meglátogatott nehány iskolát is, így a VI. ker. Andrássy úti polg. isk. tanítónőképzőt és a vele kapcsolatos fels. leányisk. nevelőintézetet. Miután az intézetnek fokozata, a tanulási kor és tantervek felől az őt körülvezető

Pákh Berta, intézeti tanítónőtől behatóan tudakozódott, megtekintette az épület belső berendezését is. Tapasztalatai fölött — melyeket irásbeli jegyzetekbe foglalt — őszinte elismerésének adott kifejezést, összehasonlításaiban pedig, melyeket hazája és a mi iskolaügyünk közt tett föltétlenül nekünk itélte az első helyet.

Ugyancsak az Andrássy-uti tanítónőképző intézetet tüntette ki látogatásával — dr. Kármán Mór ajánlására — két angol tanítónő is. Az egyik miss Catherine J. *Dodd* mistress of method (a módszertan tanára) a manchesteri Owers College tanítónőképző osztályában; a másik miss Janet *Matheson*, hasonló állású tanítónő Londonban, mindkettő pedagogiai iró is. A fővárosban több mint egy hetet töltöttek iskolák látogatásával és a kiállítás nézegetésével. Az Andrássy-úti intézetben Buzogány Mariska intézeti tanítónő vezette körül, s szolgált az érdeklődőknek kimerítő felvilágosítással. Az idegeneket az intézet fokozata, szervezete valósággal meglepte, s ismételve adtak kifejezést a magyar nőnevelés fejlettsége fölött érzett meglepetésüknek és megelégedésüknek.

*

Péterfi Sándor kitüntetése. A nőnevelésügy érdemes munkását, folyóiratunk egyik alapítóját, és munkatársát Péterfy Sándort magas királyi kitüntetés érte: a milleniumi ünnepségek alkalmából király Ő Felsége királyi tanácsossá kegyeskedett őt kinevezni. A tanügy munkásai osztatlan örömmel fogadták e hírt s úgy egyesek, mint egyesületek és testületek siettek örömüket és üdvözletüket szeretett kartársuk és vezérük előtt nyilvánítani. Ez üdvözlők sorába áll a «Nemzeti Nőnevelés» szerkesztősége is; s midőn a kitüntetés fölött érzett őszinte örömének kifejezést ad, buzgón kéri az egek Urát, hogy folyóiratunk alapítóját és mélyen tisztelt munkatársát hazai oktatásügyünk javára igen hosszú élettel áldja meg, hogy eddigi nagy munkabirását teljes erejében tartsa meg.

*

Fürdői kedvezmények. A Mária Dorothea egyesület a folyó évre tanítással és neveléssel foglalkozó tagjai részére a következő fürdőkben eszközölt ki, a mult számban említetteken kívül, engedményeket:

1. Parádon egy tag fizeti a lakás- fürdő- gyógy- és zenedijak 50%-át.
2. Harkányban egy tag kap ingyen fürdőt.
3. Iglófüreden egy tag kap a szoba árából 50% engedményt, zene- és gyógydíj felmentést.
4. Thurzófüreden egy tag kaphat junius és szeptemberben ingyen lakást, gyógy- és zenedíj felmentést; az étkezésnél 25% engedményt; julius és augusztusban a szoba árából 50% engedményt és a fentebbi kedvezményeket.
5. Borszéken egy tag kaphat fürdő- gyógy- és zenedíj felmentést.
6. Új-Tátrafüreden junius 3-tól julius 10-ig egy tag részére ingyen szoba, szabad fürdőhasználat, gyógydíj felmentést.
7. Baldóczon junius 3 tól julius 10-ig egy tag részére ingyen szoba, szabad fürdőhasználat, gyógydíj felmentés.
8. Szliácson az elő és utóidényben a szoba és fürdő árából több tag kap 50% engedményt.

9. Császárfürdőben több tag kaphat az egész éven át 12 drb. ingyen fürdőjegyet.

10. Palicson egy tag kap az elő és utóidényben ingyen lakást; vasár- és ünnepnapok kivételével dijtalan fürdő használatot.

A bélyegtelen kérvényeket az egyesület elnökségéhez címezve a hivatalos helyiségbe IX. ker. Pipa utcza 38. sz. alá kell küldeni.

*

Értesítés a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus érdekében. Napról-napra tömegesen érkeznek tudakozódások a fővárosból és vidékről a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus elnökségéhez a kongresszus üléseinek időrendjéről, a tagok számára nyujtandó kedvezményekről, jelentkezésök módjáról és határidejéről.

Hogy az érdeklődésnek minél könnyebben és minél szélesebb körben tehessünk elegét, e körlevélben foglaljuk össze a kongresszusról szóló fontosabb tudnivalókat.

Egyúttal, hogy tisztelt kartársainknak, a tanároknak, tanítóknak, kisdedóvóknak s általában a közoktatás és a kongresszus iránt érdeklődőknek a tagsági jelentkezést megkönnyítsük, jelen köriratunkhoz gyüjtőívet mellékelünk.

Tisztelettel kérjük az egyesületeket, testületeket és köröket, a tanítás- és nevelésügy munkásait, barátait, hogy a gyüjtő-íveken jelentkezni s az egy testület tagjai kongresszusi tagsági díjaikat (személyenként 2 frt) együttesen beküldeni szíveskedjenek.

A jelentkezés határideje junius 12-ke. Ezen az időn túl jelentkezők ellátásáért, vasúti kedvezményben való részesítéséért a felelősséget nem vállalhatja magára a rendező-bizottság.

A tagsági jelentkezések és pénzek *Mauritz Rezső* főreáliskolai igazgató úrhoz, a rendező-bizottság pénztárosához (Budapest, Lovag-utcza 18.), egyéb tudakozódások a kongresszus elnökségéhez (állandó iroda: Budapest, József-körút 8., a Magyar Tanítók Kaszinójában) intézendők.

A kongresszusról a következőkben foglalhatjuk össze értesítésünket:

A kongresszus julius 2-án délután tartja előértekezletét; ugyaneznap délelőtt az V. egyetemes tanítógyűlés előértekezlete lesz. A kongresszus 3-án reggel nyílik meg és 8-án zárja be üléseit. Az összes ülések három nap, és pedig 3-án, 6-án és 8-án délelőttönkint fognak tartatni. A szakosztályok ülései 4-én és 7-én délelőtt és délután s esetleg 6-án délután lesznek. A többi napok délutánjai, valamint 5-ike, vasárnap, egészen a kiállítás megtekintésének, ünnepélyeknek, kirándulásoknak vannak szánva.

Egyesületeknek, testületeknek a kongresszussal kapcsolatos közgyűlései a kongresszust követő napokon, u. m. 9-, 10- és 11-én, vagy a közbeeső szabad időben (5-én és a szabad délutánokon) lesznek.

IRODALOM.

TEENDŐINK A NÉPOKTATÁS TERÉN. Irta *Halász Ferencz* kir. tanfelügyelő. Budapest, 1896. Lampel Róbert. Ára 60 kr.

A tanítói kar és a sajtó meleg érdeklődéssel és nagy tetszéssel fogadta a tanfelügyelői kar ezen egyik legkiválóbb alkotó és azért legközelebb a közoktatási miniszterium népoktatási osztályába behivott tagjának fenti czím alatt megjelent és dr. Wlassics Gyula miniszternek ajánlott munkáját. Terméke ez azon pezsgő életnek, mely tevékeny miniszterünk alatt a tanügy minden terén megindult, a népoktatásügy munkásait báró Eötvös József ærájára emlékezteti, reményeiket s lankadt lelkesedésüket feléleszti.

A mit a magyar tanítói kar értekezleteken s gyűléseken, sajtó és iródalomban két évtized óta megvitatott, mint égető hiányt feltüntetett, s a mi a nem képesített tanítók, sőt az ilyenekkel sem biró iskolák számának rohamos emelkedésével népoktatásügyünket fenyegeti, azt Halász Ferencz ezen művében egybeállítva találjuk. Szakavatottsággal a viszonyok tiszta felismerésével, a tanügy és tanítók iránti meleg érdeklődéssel és jóakarattal mutat rá a legégetőbb hiányokra s megjelöli a sok teendőből azt, a minek további halogatása nemzeti népoktatásunk legvitálisabb érdekeit csak koczkáztatná.

Azon fontosságnál fogva, melyet ezen műnek már szerző állásából kifolyólag is tulajdonítunk adjuk e mű tartalmát bő kivonatban.

Népoktatásunknak el nem vitatható külterjes haladása mellett a belélet nem nyujthat megnyugvást. A népokt. törvény teljes reviziója segíthetne ezen a bajon, de szerző szerint a mai viszonyok egy új népokt. törvény alkotására nem kedvezők. «A részleges reviziót azonban mielőbb foganatosítanunk kell.»

A népnevelés az államnak képezi első rendű feladatát. A nem állami iskolafentartók jogosultsága csak addig tart, a meddig megnyugtató biztosítékot nyujtanak az állami érdekek teljes megovására. Ily biztosíték lenne azon intézkedés, hogy bármely jellegű képző-intézetet végzett tanítójelölt csakis az állami vizsgáló bizottság által nyerhessen tanképesítést, a fegyelmi eljárást pedig minden oly esetben, midőn azt bármely felekezeti tanító ellen a miniszter elrendeli, a közigazgatási bizottság legyen hivatva foganatosítani.

A tanítók érdekeinek biztosítására kivánja, hogy az 1868 évi népokt. törvény 138. §-ának a tanítók élethossziglan való alkalmazása és elmozdítására vonatkozó intézkedése, nemkülönben a tanítói fizetésnek

400 frtra való kiegészítése valamennyi tanítóra terjesztessék ki s közigazgatási úton hajtassék be.

Nevezett törvény 11-ik §-ában felsorolt tantárgyak oly terjedelemben és különösön oly hazafias szellemben taníttassanak mint a mily mérvben és szellemben ezt az állam érdeke megköveteli.

Ugyancsak községi és állami tanügyi érdekek megóvása tekintetéből követeli szerző a népokt. törvény 25 §-a második részének törlését, mely, megengedi, hogy a községi pénztárból felekezeti iskolák támogattassanak.

Véleményünk szerint szerző helyesen jelöli meg a legégetőbb hiányokat a törvény reviziója szempontjából. A fizetést illetőleg mindenesetre haladás volt az 1893. évi XXVI. t.-czikk s annak vehető a 400 frtnyi fizetésnek tervezett általánosítása is. Mindkettőnek azonban egy évtizeddel előbb kellett volna jönnie. Félő, hogy most már a 400 frt is kevésnek fog bizonyulni. A fegyelmi eljárás rendezését előzőleg óhajtanók a tanítói szolgálati pragmatikának elkészítését.

A népiskolai tanfelügyeletről szóló második fejezetben hangsulyozza szerző, hogy a népoktatás intenziv fejlődésének egyik lényeges tényezője a jól szervezett állami felügyelet. Ezen intézmény tovább fejlesztése czéljából kivánja a tanfelügyelői szakvizsgát, perhorreskálván a több oldalról ajánlott iskolanem szerinti szakfelügyeletet, kivánja továbbá e czélból a tanfelügyelőségeknek időnkénti megvizsgáltatását, a segédtanfelügyelők létszámának, az úti és irodai átalányoknak emelését.

A szerző által ohajtott szakvizsga bizonyára nagyban hozzá fog járulni a tanfelügyelői intézmény niveaujának emeléséhez s az ide nemvaló elem távoltartásához. A tapasztalat azt mutatja, hogy a képzőintézeti tanárok a legalkalmasabb elem a tanfelügyelői állás betöltésére. A fizetési osztályozás által azonban külön választatott ezen együvé tartozó két elem, úgy hogy a képzőintézeti tanárok főleg pedig az igazgatók nem is vágyódnak ezen bár fontosabb, de kevésbbé jutalmazó állásra. A felette csekély irodai és úti átalányoknak valamint a fizetésnek tervbe vett emelése azonban sokat lendithet ezen a nagy horderejű intézményen.

Legfontosabb feladat szerző szerint a 12,872 osztatlan népiskola tanítási sikerének biztosítása. E czélból igen helyesen sürgeti ezek részére külön tanterv, a legszükségesebb tudni valókat magában foglaló olvasókönyv, nemkülönben az ennek kezelését feltüntető vezérkönyv készítését. Az ismétlő oktatás népszerűvé tételére s eddigi csekély sikerének fokozására szerző a gazdasági ismeretek nagyobb felkarolását ajánlja e czélból részletes, népünk gyakorlati szükségeit figyelembe vevő tantervet közöl külön a fiúk s a leányok számára.

Tagadhatatlan, hogy osztatlan népiskoláink tanitási eredményét nagyban hátráltatta azon körülmény, hogy az osztott iskolákkal egyenlő tantervük és olvasókönyvük volt, melynek nagy anyaga a szakképzett, buzgó tanítót is nem ritkán zavarba hozta. A minimalis tananyagot megalapító tanterv, ennek megfelelő olvasó- és vezérkönyvek nem sejtett lendületet fognak adni iskoláink beléletének. Ismétlő iskoláinknak gazdasági irányú fejlesztését a «gyakorlatiság» elve már eddig is követelte, de csak ritka helyen történt ez irányban sikeres kisérlet. Mivel azonban ennek általánosnak kell lenni, csak üdvözölhetjük szerzőt, hogy

ezen úgy közgazdasági mint nemzeti tekintetben is kiválóan fontos intézményre az érdeklődők figyelmét felhivja és azt azon irányba kivánja terelni, mely népokt. törvényünk alkotója előtt lebegett.

A negyedik fejezetben tárgyalja szerző a kisdedóvást és a tanítóhiányt. 983 ovodánk, 144 állandó és 838 nyári gyermekmenhelyünk mellett még egyszer annyi kisdedóvodára lenne szükségünk. Ezzel szemben 614,000 tanköteles nem részesül oktatásban, 670 tanítói állomásra nem akadt pályázó. Nem képesített egyénnel 2219 állomás betöltve. A nem iskolázók törvényes iskoláztatatása czéljából még 4360, összesen tehát 7189 képesített tanítóra lennemég s zükség. Ez 400 frt fizetés és 100 frt lakbér mellett negyedfél milliónyi évi új költséget okoz.

E nagy tanítóhiányt részint új tanítóképzők, részint a felekezetiek segélyezése főleg pedig az által véli apaszthatni, ha az állami óvonőképző intézetek úgy alakíttatnuk át, hogy az onnan kikerülő növendékek a tanfolyamok szaporítása mellett nemcsak az óvodák, de népiskolák vezetésére is képesíttenének.

Mivel az óvonők képzésében már is nagy túltermelés mutatkozik, mivel iskolafentartóink hová tovább nagyobb hajlandóságot mutatnak tanítónők alkalmazására, mire egyébiránt a szükség is kényszeríti, az ijesztő módon fokozódó tanítóhiány csakis a szerző által ajánlott módon oldható meg. Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a tanítóhiányt s illetve tanítóképző intézeteinknek állandó néptelensége már akkor volt előre látható, mikor ezen intézetekben az évfolyamok száma háromról négyre emeltetett, s ugyanakkor a növendékek állami segélyezése tetemesen apasztatott.

A népoktatás ügynek 18 törvényhatóság által is kivánt államosítására vonatkozólag szerző a következő fejezetben a miniszter parlamenti nyilatkozatával egyezőleg azon meggyőződésben van, hogy az államosítás csak részleges legyen. Állami iskolák oly községekben állítandók, melyeknek tankötelesei a helybeli vagy a szomszéd község iskoláját túltömöttség vagy távolság miatt nem látogathatják. Figyelembe venni kivánja továbbá az oly nagyobb forgalmu pontokat, különösen járási székhelyeket, hol a magyarajkuak kisebbségben vannak s egy állami iskola felállítása által a magyarságnak megtarthatók.

Ezen tervszerűséget és az eddig elhanyagolt magyarság figyelembe vételét csak helyeselhetjük. Örömmel tapasztaljuk, hogy lelkes miniszterünk e tekintetben is báró Eötvös József nyomdokán jár, ki hasonló módon kivánt minden járási székhelyen egy-egy mintaiskola szervezésével a népoktatásügy emelését előmozdítani.

Az utolsó fejezetben szerző a székes-főváros tanügyével foglalkozik. Elismeréssel adózik a kulturalis czélokra évenkint harmadfél milliót áldozó közönségnek, kiemeli az e téren tapasztalható örvendetes haladást, de konstatálja a hiányokat is. Javaslatba hozza azért, hogy a főváros tanító szükségletének fedezésére külön tanító- tanítónőképzőket állítson. Ennek szükségességét a 800-ra menő tanító különböző előképzettsége és a tanítási eredmény különfélesége által indokolja.

Megengedjük, hogy a fővárosnak van joga ily intézeteket szervezni, de ohajtjuk, hogy mikor az állami tanképesítés szükségessége már is általánosan kivántatik, a tanítóképzés is az állam által eszközöl-

tessék. A főváros nézetünk szerint jobban biztosíthatja tanügyi érdekeit, ha az ország legkitünőbb tanerőiből alakitja meg tanítótestületét, mint ha csak egy, bár saját és megengedjük magasabb képzettséget nyujtó intézetéből nyerné tanítóit. Ezen intézkedés a magyar tanítói karban egy egy újabb hasznot létesítene, mely könnyen tespedésbe eshetik elzárkozottsága miatt.

Ezen kivonatból is meggyőződhettek olvasóink arról, hogy szerző ezen művében népoktatás ügyünk égető kérdéseit széles ismerettel és alapos tárgyilagossággal tárja elénk. Javaslatait meggyőzőleg s vonzó előadásban közli. Miért is csak ajánlhatjuk ezen mű elolvasását mindazoknak, kik népoktatásügyünknek még megoldásra váró nagy kérdései iránt érdeklődnek.

Budapest. *Groó Vilmos.*